

Achtste jaargang • nummer 16 • november 2000

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

**ANTIQUITEITEN
EN
TAXATIES**

**NOORDEINDE 164 EN 164A
2514 GR 'S-GRAVENHAGE
TELEFOON 070 - 365 39 07
FAX 070 - 365 39 08**

S. VAN LEEUWEN

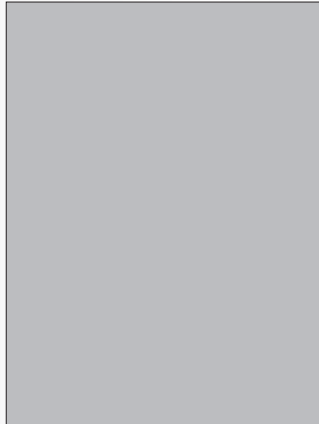
Een bekend adres in Den Haag aan het Noordeinde met een gevarieerde collectie antieke meubelen, Chinees porselein en Delfts aardewerk, maar ook een bron van inspiratie voor een geschenk.

De plek waar Louis Couperus in de jaren twintig reeds zijn inkoop deed en in de lommerrijke tuin inspiratie opdeed voor zijn boeken. In deze tuin werd ook de bekende foto gemaakt met zijn hond Brinio.

In deze nog ongerepte tuin kunt u genieten van de natuur en een keuze maken uit de tuindecoraties en tuinmeubelen met een nostalgisch karakter.

**Open:
dinsdag t/m vrijdag 11.00 - 17.30 uur
zaterdag 11.00 - 17.00 uur
en op afspraak**

Inhoud

Op de omslag: Rome, rond 1910: het Colosseum voor de sanering. Foto: Spaarnestad Fotoarchief

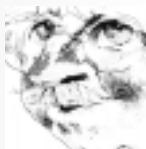
3 Geachte donateurs

Jeanette Koch 4
**De ketting der negentiende-
eeuwse Rome-reizigers**
Couperus' visie op het Colosseum

xx **Met Couperus naar Rome**

J.P. Guépin xx
Dirikx, De zelfverslinder
-Luc Dirikx
Tripliek

xx Willem B. de Vries
Passage in Pasoeroean
Honderd jaar na het verschijnen
van *De stille kracht* bezoekt
Willem de Vries het residentiehuis

H.T.M.van Vliet xx
**Brieven van Louis Couperus
aan.. André de Ridder**

xx Menno Voskuil
Couperus Verzamelen (III)
Een vraaggesprek met antiquaar
Piet van Winden

Recensies xx
Noodlot en Wederkeer
De betekenis van filosofie
in het werk van Couperus

xx **Nieuwsbrief**
Louis Couperus Museum

Van en over Couperus xx
en anderen

xx **Korte Arabesken**

Hans Kreuzen xx
Josée Ruiters is Couperus

xx Menno Voskuil
Het leven van Oscar Wilde
opnieuw op de planken

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

Prof. dr. F.L. Bastet

Comité van aanbeveling:

Drs. R. Breugelmans

Conservator Universiteitsbibliotheek Leiden; bezorger van onder meer *Louis Couperus Lion of the Season*, *Louis Couperus, Tussen Alexandrië en Londen* en *Louis Couperus in den vreemde*.

Dr. L. Dirix

Auteur van de dissertatie *Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische studie*.

Dr. J.A.H. Fontijn

Wetenschappelijk onderzoeker Universiteit van Amsterdam; auteur van diverse publicaties over Louis Couperus en biograaf van Frederik van Eeden.

Dr. H.F.J. Horstmanshoff

Universitair docent Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden.

Dr. M. Klein

Universitair hoofddocent Katholieke Universiteit Nijmegen; auteur van onder meer *Over Eline Vere van Louis Couperus*, *Louis Couperus en Pier Pander* en *Couperus en het Corpus Hermeticum*.

Dr. J.E. Koch

Docent aan het Instituto Universitario Orientale in Napels. Zij promoveerde in 1989 op de Koningsromans van Couperus en is de auteur van *Honderd jaar later. (Reisimpressies, 1894)* en *Met Couperus in Rome*.

Prof. dr. H.S. Versnel

Hoogleraar Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden.

Prof. dr. H.T.M. van Vliet

Directeur Constantijn Huygens Instituut voor tekstedities en intellectuele geschiedenis; bezorger van de *Volledige Werken Louis Couperus*; auteur van onder meer *Eenheid in verscheidenheid* en *Versierde verhalen*.

Bestuur:

Drs. Karin de Graaff-Peterson

Voorzitter

Annebeth Simonsz

Secretaris

Han Peek

Penningmeester

Drs. Peter Hoffman

Algemeen lid

Hans Kreuzen

Algemeen lid

Mr. Pieter Verhaar

Algemeen lid

Notariskantoor Hochtin Boes
Stichtingsregister Kamer van Koophandel:
S 157707

Geachte donateurs

Het afgelopen jaar was voor het Louis Couperus Genootschap in alle opzichten een vruchtbaar jaar. Het bestuur en de redactie van *Arabesken* hebben dan ook bepaald niet stilgezeten. Het jaar werd schitterend ingeluid met de grote genootschapsbijeenkomst op 30 januari in Pulchri Studio in Den Haag. We waren zeer verheugd, dat wij u in zo groten getale konden verwelkomen tijdens de presentatie van *Versierde verhalen* van H.T.M. van Vliet. Inmiddels hebben we dit jaar al weer onze tweede lezingenmiddag achter de rug. Maarten Klein en Piet Kralt gaven dit maal acte de présence in de in oude glorie herstelde Kleine Zaal van *De Vereeniging* in Nijmegen. Het was een zeer interessante en genoeglijke middag op historische bodem, want in 1916 trad Couperus zelf in dezelfde zaal op.

Natuurlijk is u opgevallen dat het blad van uiterlijk en ook enigszins van inhoud is veranderd. We hebben veel positieve reacties gehad op *Arabesken* en ik wil namens het bestuur iedereen hartelijk bedanken die op deze of gene wijze heeft gereageerd. Maar hoewel we in de eerste instantie het blad voor onze leden maken, vonden we het ook hard tijd om de bakens te verzetten richting buitenwereld waar vast nog veel potentiële Couperus-liefhebbers te vinden zijn. Sinds kort zijn we dan ook te vinden op onze eigen website www.louiscouperus.nl. Meer daarover kunt in dit blad lezen.

Wat treft u in dit nummer van *Arabesken* aan? Een hoofdartikel van ons nieuwe lid van het Comité van Aanbeveling, Jeannette Koch. Zij schrijft over Couperus' visie op het Colosseum in Rome. Rome staat overigens in het brandpunt van de belangstelling in 2001, want het Genootschap organiseert in het spoor van Louis Couperus een reis naar de Eeuwige Stad. U vindt alle wetenswaardigheden in dit nummer. De heer H.T.M. van Vliet schreef een artikel over de ontmoeting tussen Couperus en de journalist André de Ridder en Willem de Vries neemt u mee naar het Residentiehuis in Pasoeroean. Ton Anbeek, hoogleraar Moderne Letterkunde van de Universiteit Leiden schreef een recensie over het nieuwe boek van Maarten Klein: *Noodlot en Wederkeer*. Ik wens u ook deze keer weer veel leesplezier toe. 🐾

Karin de Graaff

De ketting der negentiende-eeuwse Rome-reizigers: Colosseum

Louis Couperus en Rome; een boeiende combinatie die nog altijd nieuwsgierigheid wekt. Als onderwerp biedt het een onderzoeker weinig houvast, maar toch heb ik het gevoel dat over Couperus en zijn verhouding tot de Eeuwige Stad het laatste woord nog niet is gesproken. Er zijn nog veel vragen onbeantwoord. Hoe kwam Couperus aan zijn materiaal, werd hij beïnvloed door al dan niet bekende voorgangers? Maken Couperus' beschrijvingen deel uit van een traditie? In onderstaand artikel volgen we een aantal Nederlandse reizigers die Rome in de negentiende eeuw bezocht hebben met in hun kielzog Louis Couperus Zij belichten hun visie op het beroemdste gebouw van Rome, het Colosseum.

Door Jeannette E. Koch

In de 19de eeuw was het bon ton voor de beter gesitueerde Europeaan om de Grand Tour te doen, een reis langs de culturele hoogtepunten van Engeland, Frankrijk en vooral Italië. Rond 1870 komt de klad in de traditionele Grand Tour-reis. In de verslagen van deze Nederlandse reizigers ligt de scheidslijn bij de atypische Italië-reis van Busken Huet die in 1876, terug uit Nederlands-Indië, via het Suezkanaal Italië bereikt, in Napels van boord stapt en over land naar huis reist. Sinds die jaren legt een Italië-reiziger per trein slechts delen van de traditionele tour af en reist men gerichter, zodat een beschrijving van het Colosseum er wel eens bij in wil inschieten. Pas de laatste van de rij reizigers, Louis Couperus, neemt de draad van de Grand Tour-traditie weer op, maar dan wel op zijn manier. Veel materiaal staat ons dus niet ter beschikking; maar dat biedt de garantie van overzichtelijkheid.

De traditionele Grand Tour-reiziger, de bloem van onze burgerlijke beschaving, vertrok aan het begin van de eeuw het liefst om kunstreizen te ondernemen. Zo heeft A. Elink Sterk in 1826 de reisaantekeningen van de bekende schilder Cornelis Kruseman verzameld en uitgegeven; voor en na deze reiziger vinden we de vier kloeke delen van de kunstliefhebbers Adriaan van der Willigen (meerdere reizen tussen 1805 en '11?) en van Hendrik Willem Cramer (kort na 1830).

Wie in het midden der negentiende eeuw vertrekt is van een ander slag: deze reiziger is niet piepjong meer, maar straalt, met een goede opleiding achter de rug, maatschappelijk gewicht uit. Wie waren deze Rome-reizigers? De katholieke leraar Jan Wap reist in 1837 door Italië om over het verlies van zijn vrouw en kind heen te komen. In 1840-'41 doorkruist Leeuwardens burgemeester, de jurist Beucker Andreae, Italië; zijn reisverslag komt pas vijftien jaar later uit, kort voordat de predikant J.J.L. ten Kate zijn reis beschrijft. In de jaren zestig kan men, behalve een lijvig vervolg op dat van Ten Kate, de reisverslagen lezen van de classicus A. Hirschig, van de priester B. H. Klönne en van J. van der Chijs. De serie eindigt met het reisverhaal van de historicus J.W. Staats Evers die in 1870 in Rome verblijft, vlak voor de bersaglieri de stad in bezit nemen en de Italiaanse Eenheid een feit wordt.

Hoe bereidde zo'n reiziger zich voor op deze reis van zijn leven – want dat was het? Zo degelijk mogelijk. Wij mogen ervan uitgaan dat hij in elk geval de gepubliceerde ver-

Het Colosseum,
eind negentiende
eeuw. Foto: De
Wereld van
Couperus

slagen van zijn Nederlandse voorgangers las. Achterhalen welke buitenlandse lectuur hij over Rome raadpleegde is problematischer. Wie de 'ketting' der Romereizigers werkelijk wil reconstrueren weet het maar al te goed: de internationale bibliografie over Rome was (en is) 'grenzeloos'. Hier volgt toch een greep uit de belangrijkste titels. Onder Nederlanders was aan het begin van de eeuw de zedelijke gids van de Duitser Volkman in zwang, die in 1779 in het Nederlands vertaald was. Goethes *Italienische Reise* was een evergreen. Aan het begin van de negentiende eeuw bood ook de Italiaanse *Itinerario* van Nibby en Vasi de Romereiziger houvast. Frankrijk, reeds present met de toen alom bekende Valéry, leverde in 1828 een absolute topper, namelijk Stendhals *Promenades en Rome*. Uit de Angelsaksische wereld schitterde tegen het eind van de eeuw de ster van August Hare, *Walks in Rome*, opgedragen "to his dear mother, the constant companion of many Roman winters", een gids die op zijn beurt bol stond van citaten van beroemde bezoekers van de Eeuwige Stad. Tenslotte vond Karl Baedeker, tegen het eind van de eeuw, de winnende formule uit voor de moderne reisgids. Daarnaast werd (en wordt) de kennis van de reizigers mede bepaald door de bekende romans die in deze stad speelden, en voor de negentiende-eeuwer was dat Mme de Staëls *Corinne* en dan, via Hawthornes *Transformation* en Ouida's *Ariadne*, regelrecht naar Henry James' *Daisy Miller* en *Amazone* van Vosmaer van Nederlandse bodem. In de laatste decennia trokken ook romans over de Romeinse oudheid zoals *L'Agonie* van Jean Lombard en vooral *Quo Vadis* van Sienkiewicz de belangstelling.

Wat Louis Couperus betreft kan het niet anders dat hij in de voetsporen van zijn voorgangers trad, hoezeer hij ook met eigen ogen rondkeek en zijn persoonlijke reisimpressies weergaf. Ook zijn kennis en indrukken zijn mede gekleurd door teksten uit voorgaande reisbeschrijvingen,.

De Nederlandse ketting uit de negentiende eeuw is niet van charme verstoken en verzekert een plezierige lectuur. In volgorde gelezen bieden deze boeken aardige, dikwijls anekdotische informatie die een indruk geeft van de geschiedenis van de meer bekende Romeinse bezienswaardigheden. Het gaat dan wel steeds om dezelfde bezienswaardigheden, het is een 'variation sur thème'.

De maan

Bij de beschrijvingen van het Colosseum speelt de maan een hoofdrol. Vooral de volle maan riep in de romantische harten de diepste gevoelens wakker. In het voetspoor van Chateaubriand, Goethe en Byron was het nachtelijk bezoek aan het maanbeschenen amfitheater ook voor de Nederlandse reiziger een 'must'.

De kunstverzamelaar A. van der Willigen betreedt het Colosseum rond 1805:

Bij eenen helderen maneschijn tussen de bouwvallen van het Forum Romanum wandelende, ging ik ook in het Coliseum. Het bleeke licht der maan door de bogen en tusschen de vervallen muren henen schijnende, deed op die sombere bouwvallen eene zeer aardige uitwerking; hier was het stik donker en daar onderscheidde men duidelijk de voorwerpen. Sommige schaduwen vormden zonderlinge gedaanten. Het was een doodstille avond [...]. Nu en dan hoorden wij slechts het nachtelijk geschreeuw van een uil of het geritsel van het een of ander gedierte, dat zich onder de puinhoopen ophield.¹

In zijn reisverslag van 1832-'38 vertelt Cramer hoe hij, als zijn vader in Nederland gestorven is, wat opgebeurd wordt door een bezoek aan het Colosseum bij maanlicht:

Vrienden, voerden mij heden avond, ondanks mij zelve, naar [...] het Coliseum, op welks galerijen en muren, ik, bij fraaijen maneschijn, het schoone natuurgezigt op Rome en des zelfs omstreken had. Dit schonk een weinig lucht aan mijne beklemd borst.²

Beucker Andreae, waarschijnlijk Leeuwardens meest romantische burgemeester, beleeft het maanverlichte Colosseum tussen 1840 en 1841 op de volgende wijze:

[...] dat ik besloot bij het stille, heldere maanlicht, de bewonderenswaardigste ruïne van Rome, het Colosseum te bezoeken. Ik was alleen en wandelde zonder de Romeinsche bandieten te vreezen [...]. Verblindend helder scheen de maan op den witachtigen bodem der laatste overblijfselen [...]. De breede schaduw, welke de triumfboog over de straat uitwierp, scheen het gezigt op het Colosseum nog te willen verbergen, welks zil-

vergraauwe schitterende steenen steeds duidelijker en grootscher voor mij opste- gen, tot dat het aldra in zijne gansche ontzagelijke grootheid voor mijne oogen stond. Rondom het geheele theater [...] was het stil, als in een graf. [...] met gevoel van eerbied en ontzag naderde ik die onmetelijke muren, trad de verwulfsels binnen en stond eenige oogenblikken in diep gepeins [...]. De wachter opende de poort en liet mij de Arena binnentreden. Mijn genot was groot en steeg tot de hoogste verruk- king. Ik beklom de buitentrapp van de eerste galerij. Ik was bevende van genoegten. Het uitzicht bij zulk een oogenblik over het amphitheater heen [...] is zoo heerlijk, zoo echt phantastisch, dat het onmogelijk is hierbij koud te blijven. De tweede galerij beklommen hebbende, was alles nog verrukkender [...], de geheele Arena was thans verlicht, de schaduw der bewogen klimop wiegde slechts heen en weder, en gaf aan het geheel een zekeren toovergloed. [...].³

Bij aankomst in Rome in 1856 laat J.J.L. ten Kate 'zijne dames' in het hotel en begeeft zich eerst naar het Forum, dan – om daar de maan te zien - naar het Colosseum:

Ik klom hier en daar half verbrokkelde trappen op, plukte mij een kleinen ruiker ter gedachtenis, en wachtte het maantjen af, dat weldra heenblikte door de gebroken arkaden en haar tooverachtigen zilverglans over alles uitgoot.⁴

Maar in de jaren '60 verdwijnt het Colosseum-bij-maan als bij toverslag uit de reisaante- keningen. Als Staats Evers dit onderwerp aanroert in het verslag van zijn reis van 1870 is de toon beduidend afstandelijker:

Men verlicht het Colosseum nu en dan, bij maneschijn, met bengaalisch vuur, het- welk een prachtig effect moet maken.⁵

Rond 1900 neemt Couperus de traditie van de maan weer op. Hij verwerkt indrukken over dit onderwerp in *Langs lijnen van geleidelijkheid*. Na voorgaande teksten gelezen te hebben, treft het toch wel als bijzonder, hoe hij de sfeer weet weer te geven:

Op een avond, na het diner, stelde hij voor [...] te gaan naar de ruïnes: de maan scheen, dat was wondermooi... [...] De straten waren heel eenzaam, het Colosseum rees dreigend op als een zwarte forteres in den nacht, maar zij gingen er binnen, en door de open bogen scheen het maanlichte blauw van den nacht: in de ronde put van de arena, ter eene zijde zwart, schaduw, stroomde ter andere de stroom van maneschijn binnen, als een witte vloed, als een waterval, en het was als spookte het Colosseum en het geheele verleden van Rome: keizers, gladiatoren en marte- laars; schaduwen slopen als kruipende wilde beesten, een lichtvlak was als een naakte vrouw, en de galerijen scheenen te ruischen van menigte... En toch was er niets en waren zij eenzaam, Duco en Cornélie, in de diepte der hooge reuzeruïne, half in schaduw en half in licht, en hoewel zij niet bang was, was zij onder den indruk van het ontzaglijk gespook der verledens, en schoof bij hem nader en klemde zijn arm, en voelde zich klein, heel klein. Hij drukte even haar hand, met zijn eenvoudige gemakkelijkerheid, als om haar gerust te stellen. [...].⁶

Later, tussen 1910 en 1912, wijdt Couperus een kunstopstel aan het Colosseum. Hierin komt hij nog eens op deze maannachten terug:

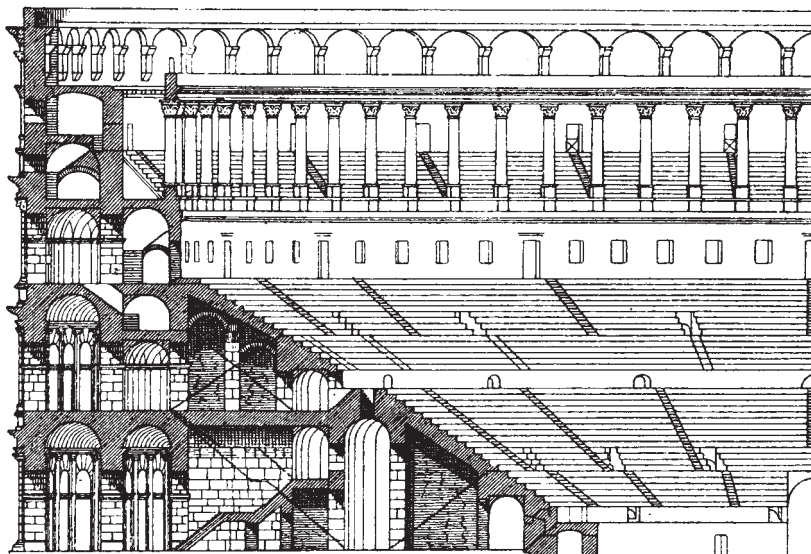
Trots alle deze verwoestingen bleef het Colosseum nóg behouden voor onzen aanblik en onze emotie. Het is vooral in een stille nacht, overvloedig van manelicht, dat deze emotie zich verpuurt, zoo wij op zijn geklommen tot aan de hoogste treden van het amfitheater en neêr staren in die reusachtige, ronde put, die zich vult met het zilveren licht. Tusschen de bogen blauwt de wijde nacht; tegen de bogen leunen de donkere schaduwen; uit de bogen treden de bleeke schimmen... Alle de herinneringen aan wat gebeurde op dezen grond, waar de heftige daad steeds heerschte, worden duidelijker zichtbaar in het vreemde licht der Romeinsche maan. Want het manelicht over Romeinsche ruïnes is anders dan welk maanlicht ook, en het manelicht over het Colosseum roept als magiesch op en duidelijk de evokatie van het Verleden...⁷

De malaria

Een kleine bijkomstigheid bij deze maannachten: men riskeert er zijn leven mee. Van de hierboven geciteerde vroegere reizigers schrijft alleen Beucker Andreae hier iets over:

‘Hij (de wachter) maakte mij echter opmerkzaam, dat het koud werd en de wind tusschen die verwulfdde bogen en openingen nadeelig voor de gezondheid konde zijn. Met loome schreden trok ik naar beneden [...], wandelde ik zoo langzaam terug, dat de wachter mij eindelijk verzocht, de deur te mogen sluiten, zoo ik niet verlangde onder die galerijen te blijven vernachten en misschien, door de Romeinsche koorts overvallen, in Rome mijn leven te laten.’⁸

Wij maken nu een zijstap naar het buitenland, naar Daisy Miller, de jonge hoofdpersoon van de gelijknamige novelle uit 1879 van Henry James, een verhaal dat onmiskenbaar invloed heeft uitgeoefend op *Langs lijnen van geleidelijkheid*. Daisy Miller sterft aan de malaria omdat ze 's nachts bij maan het Colosseum is gaan zien. In *Langs lijnen...* wil Duco's moeder 's avonds, uit vrees voor deze ziekte, niet mee naar het Colosseum:

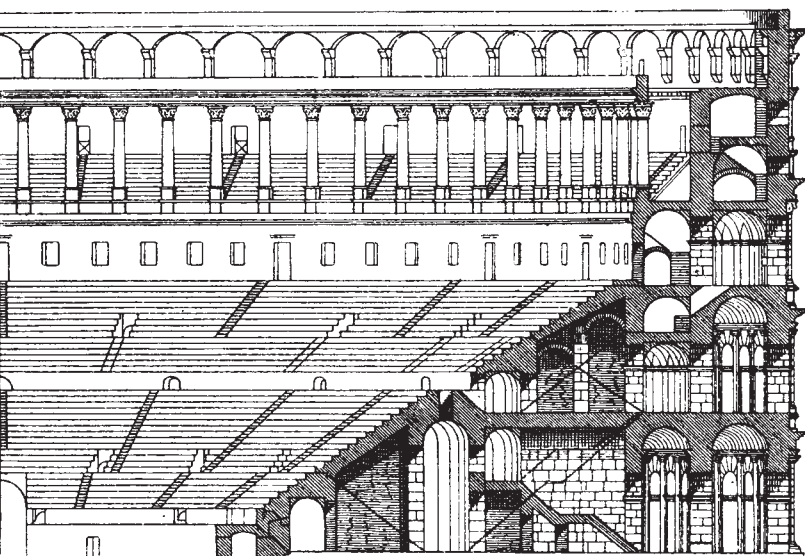
'Op een avond, na het diner, stelde hij voor [...] te gaan naar de ruïnes: de maan scheen, dat was wondermooi ... Maar mevrouw was bang voor malaria...'⁹

Afgravingen en herstel

Terug naar het begin van de eeuw. Het Colosseum zag er toen nog niet zo uit als wij het kennen. Rond 1800 was de arena nog zo plat als – een goede parkeerplaats. Maar in die jaren, juist als Van der Willigen in Rome verblijft, verandert er iets. Dank zij de hobby van een 'postbode' (lees postiljon) was men op de gedachte gekomen dat er zich misschien onder deze arena een gangenstelsel bevond:

Zelfs onder lieden, welken geene geleerden van opleg zijn, vindt men er echter ook, die door aanhoudend de oucheden te bestuderen, zeer veel kennis van den aard en gesteldheid derzelven verkregen hebben: zoo heeft een burgerman, postbode van hier op Napels en Carlo Lasangeri genaamd, een zeer naauwkeurig model gemaakt van het Coliseum [...]; men zag die modellen toen in een der vertrekken van het Pauselijk verblijf. Hoezeer die man in dat verbazend groote Amphitheater bekend is, blijkt onder anderen daaruit, dat hij, er ergens eenen onderaardschen gang meeneende te zullen vinden, denzelfden, hoezeer geheel bedekt, inderdaad heeft gevonden. Toen ik voor de tweede maal te Rome kwam, waren eenige galeiboeven aan die opgraving bezig. [...]¹⁰

In het Colosseum woont, vertelt Van der Willigen, een kluizenaar die van de bezoeker een fooi verwacht. Vervolgens klimt onze reiziger zo hoog hij kan de ruïne op en geniet dan, gezeten tussen de wat gammele steenmassa's, van het verre uitzicht, van de prachtige struiken en van de pittoreske klimopslingers.¹¹ Nu weet eenieder, hoe slecht een dergelijke begroeiing is voor een muur. En terwijl aan de ene kant de roep om archeologische ingrepen in de stad toeneemt, is tegelijk het Colosseum zachtjes aan het instorten. Maar gelukkig staan de Kerkelijke Staat nog altijd galeiboeven ter beschikking

die met metselwerk de zaak waar nodig wat opkalefateren. Als men Cramer mag geloven was het er dan een vrolijke boel: de ketenen rammelen, de boeven zingen en ... ook de vogeltjes laten zich horen.

Aan de herstelling wordt steeds gearbeid. Het metselwerk wordt door arme lieden en galeiboeven, onder toezicht van soldaten, verrigt: het rammelen van de ketenen dier galeiboeven vermengt zich met hunnen zang en met dien de vogelen.¹²

Zoals gezegd, de reizigers lezen zo veel mogelijk over Rome. Soms blijft iets daarvan in het geheugen – en in hun eigen tekst - hangen. Wij constateren dat Cramer in bovenstaand citaat geïnspireerd is door Stendhal, wiens *Promenades dans Rome* juist in die jaren uitkwam:

Tous les jours [...] vous rencontrez des maçons servis par des galèriens, car il faut toujours réparer quelque coin de ruines qui s'écroule.”¹³

Des étages supérieurs on voit en bas, dans l'arène, les galèriens du pape travailler en chantant. Le bruit de leurs chaînes se mêle au chant des oiseaux, tranquilles habitants du Colysée.’¹⁴

Van Cramer/Stendhal naar Couperus is een flinke sprong. Het is interessant dat de voortgang der tijden ook uit diens tekst spreekt:

Zóo zien wij de ruïnes van Rome niet meer en ... wij mogen er niet om treuren. Wij zien de ruïnes verzorgd en bij gemetseld en door ijzeren bouten opgehouden, waar zij dreigen in een te vallen om dan niet meer te zijn dan één hoop puin; wij zien ze gezuiverd van onkruid, dat drong tusschen hare voegen en de zware blokken travertijn los maakte het een van het ander; wij zien ze, met liefde en oordeel, met gevoel voor kunst en historie, behouden, bewaard voor het nageslacht en wij zien ze zelfs, waar dit geen gevaar oplevert, omringd met voorzichtige plantsoenen, overklommen door een enkele gekweekte klimroos, die de teêrbladige bloemen ontbladert tegen haar ouden steen... En zóo wij waardeeren de orde en de liefde, die de ruïnes in onze eeuw behouden deed blijven, niet alleen voor onze oogen en harten, maar ook voor den blik en de emotie van wie na ons zullen komen... zullen wij ons troosten, dat wij de ruïnes niet zien in de romantische verwaarloozing, overwoekerd door bloemen, planten, ja bôomen...[...]¹⁵

Men geniet van Couperus' stijl bij de volgende tekst over het uitgeroeide onkruid!

Wat is er niet gebromd geworden – door Hare (Walks in Rome), door Ouida, door tientallen anderen – dat de latere administraties de ruïnes niet naar behooren verzorgden, dat zij het schilderachtige onkruid deden uitroeien (om de ruïnes te *bewaren*, o Hare, o Ouida!!) Zoo gij beiden, o Ouida en Hare, de ruïnes kondt zien, als *ik* ze, verrukt, dezen morgen, dezen Aprilmorgen gezien heb... zoudt gij dan nog durven brommen, o gij beminnaars van Italië's schoonheid, maar àl te conservatieve geesten? Neen, Hare en Ouida zouden niët hebben gebromd...¹⁶

Monument der Christenwereld

Over het Colosseum als godsdienstig centrum kan men goed terecht bij het reisverslag uit 1837 van de katholieke Jan Wap:

Nu nadert een nieuw tijdvak, waarin de strijdplaats doorweekt staat te worden met het bloed der Christen-martelaren. [...] daar verschijnt, op eenmaal, Almachus of Telemachus (*t jaar 404), een kluizenaar uit het Oosten naar Rome gekomen; hij ziet het onmenselijk kampspel nauwelijks aangevangen, of snelt, in liefde en heiligen christenijver ontstoken, de worstelplaats binnen; hij tracht, de strijders te scheiden, en het moorden te doen eindigen; maar, ach, de booze, zegt Theodoretus (van wie wij dit overnemen), de booze, die zich in den bloedstroom verheugde, hitste de toeschouwers aan, en dezen steenigden, door den Pretor Alypius opgerokkend, wreed-aardig den man des vredes: evenwel, Honorius, de groote Keizer, van het gebeurde ondderrigt, liet den kluizenaar inschrijven op de lijst der onverwinnelijke martelaren, terwijl het afgrijpselijk schouwspel van nu af aan door hem geheel werd afgeschaft.¹⁷ In de achttiende eeuw richtten pausen in het midden van de arena een kruis op, lieten in de nissen taferelen uit de lijdensgeschiedenis aanbrengen en hebben er ook een kerkje gewijd, de Pietà genaamd. De plaats werd bovendien geheiligd door: de asch van den martelaar Ignatius, die, later uit Antiochië overgebracht, in de nabijheid van het Colosseum, als een kostbaar heiligdom, werd geborgen.¹⁸

Zo veranderde het Colosseum in een plaats van katholieke eredienst:

Alle feestdagen, en ook elken Vrijdag, twee uren voor zonneondergang, wordt door de Confrerie der Zwarte Broeders de Kruisweg processiegewijze in het Colosseum gehouden, en er door een Franciskaner Geestelijke gepredikt, waarbij steeds eene groote menige tegenwoordig is.¹⁹

In hun reisverslagen delen de protestantse reizigers weliswaar de rouw om de christen-martelaren, maar voornoemde religieuze initiatieven van de pausen die het Colosseum voor verder verval behoed hebben,²⁰ zijn niet door iedereen met instemming begroet. Aldus Beucker Andreae:

't Geen de tijd niet vernietigde en de schraapzucht der monniken niet bedierf, heeft de vroomheid gedaan, - het oude is veranderd en bedorven, en uit oude steenen, uit wit marmer en mosaik zijn kapellen verrezen, en zoo zijn de gedenkstukken der Oudheid vernietigd.²¹

Sommige protestanten, zoals Ten Kate, stoten zich ook behoorlijk aan het volgende:

[...] wat u plotseling geheel ontnuchtert is het opschrift op dat kruis, dat ik niet vergeten zal: "Bagiando la santa croce si acquisita un anno CXL (centoquaranta) giorni d'indulgenza",

"Alwie dit heilige kruis kust, ontvangt een jaar en honderd veertig dagen aflat" ²²

Ook Beucker Andreae reageert nogal perplex op deze aflat:

Is dit nu christelijke godsdienst?²³

Over de relatie tussen Colosseum en het Christendom in zijn eigen tijd heb ik bij Couperus niets gevonden. Over de Romeinse wreedheid daarentegen...

De wreedheid

Het Colosseum vormt een eenheid van plaats waarbinnen zich onmenselijke drama's hebben afgespeeld. Tot diep in de jaren zestig van de negentiende eeuw worden deze tragedies in alle reisverhalen breed uitgesponnen. Wat Van der Willigen in 1805 over het verleden van het Colosseum schrijft, is maar één stem uit velen:

Menschen van eene dweepachtige verbeelding zouden zich ligt verbeeld hebben van tusschen de flaauw verlichte gewelven de schimmen van zoovele, hier gesneuvelde, gladiators of van gemartelde Christenen en Joden te zien waren, of van uit donkere gangen hunne akelige zuchten en nare wraak-kreten tegen der wreedheid hunner broederen te hooren. Welke woeste tooneelen werden hier door de zoo hooggeroemde Romeinen niet aangeregt. Het moorden van zijnen evenmensch behoorde onder de schouwspelen: het wreedaardig woeden van menschen, die elkanderen niet vijandig waren, de pogingen om den dood te ontgaan, het wringen der leden en het wanhopig gelaat, waarop de doodsangst met ijselijke trekken stond geteekend, dit alles was eene vermakelijke uitspanning, en het gekletter der onderscheidenen wapenen was eene feestmuzijk geworden.²⁴

Voordat sommigen gaan inzien hoe moeilijk het is aan deze griezilverhalen één enkele zinnige of originele gedachte toe te voegen, is er al veel inkt uit de pennen gevloeid. Nog een specimen, van J.J.L ten Kate, nu over de inwijdingsfeesten van het Colosseum:

Honderd dagen lang duurt het feest, waarbij vijf duizend wilde beesten en twee duizend zwaardvechters omkomen. De *arena* heeft haar eersten bloeddooop ontvangen; en dreigt die soms uitgewischt te zullen worden door het water, dat, kunstmatig aangebracht, voor eene wijle het kampveld in een zee herschept, waar nu, tot verlustiging des volks, de schepen elkander bevechten: weldra zullen nieuwe bloedstroomen het zand zijn purperkleur teruggeven. Er zijn slaven genoeg in Rome, en leeuwen en tijgers in overvloed; zelfs vrouwen zullen bereid zijn met vrouwen te worstelen [...]²⁵

Deze teksten vertellen over wreedheid, maar voornamelijk ... 'pour épater le bourgeois'. Werkelijk genoeg in bloederige aangelegenheden meen ik daarentegen te bespeuren in de beschrijvingen uit het verleden van de hand van priester Klönne:

De overwinnaar wringt ten laatste zijne hand in de diepe gaten, waardoor het zwaard is heengedrongen, besproeit zich zelf met het warme bloed, en droogt de handen aan zijne haren af.²⁶

Men vraagt zich af wat de bronnen zijn geweest van deze dienaar van de kerk die, veronderstel ik, de tegenstelling heidenen – christenen terdege wilde benadrukken. En Couperus? Voor zijn zaterdagse stukje in *Het Vaderland* neemt ook hij in de stijl van zijn voorgangers (uitgezonderd Klönne) de geschiedenis van het Colosseum door, dus ook bij hem lezen we over het standbeeld van Nero, van Vespasianus en Titus, van de 12.000 joodse gevangenen. Ook hij staat uitgebreid stil bij Titus' inwijdingsfeesten:

De inwijding van het Colosseum geschiedde met een ongeëvenaarde pracht en, wi moeten het erkennen, met een ongeëvenaarde fantazie. Er was een strijd van kraanvogelen met dwergen, die de Pygmeeën voor stelden, er was een strijd van gladiatoren met Amazonen, en een wet moest Rome's matronen weer houden als Amazonen in het strijdperk te treden, zoodat deze vrouwelijke strijdsters slechts uit het volk werden gekozen - ; vijfduizend wilde beesten kwamen bij deze inwijdingsspelen om.²⁷

Maar wat is dit? Lezen wij het goed?

De inwijding van het Colosseum geschiedde met een ongeëvenaarde pracht – *“a display of magnificence hitherto unrivalled.”* Er was een strijd van kraanvogels met dwergen, die de Pygmeeën voor stelden; *“A battle of cranes with dwarfs representing the pigmies was a fanciful novelty”* er was een strijd van gladiatoren met Amazonen *“there were combats of gladiators, among whom women were included”* en een wet moest Rome's matronen weerhouden als Amazonen in het strijdperk te treden *“though no noble matron was allowed to mingle in the fray.”* – vijfduizend wilde beesten kwamen bij deze inwijdingsspelen om. *“and the capacity of the vast edifice was tested by the slaughter of five thousand animals in its circuits.”*²⁸

Zit ik er ver naast als ik vermoed dat Couperus hier de reisgids Hare op zijn bureau had liggen? Biedt hij hier geen losse vertaling uit het Engels met enkele inhoudelijke of stilistische variaties? In de veertien bladzijden die Hare aan het Colosseum wijdt, deels van hemzelf, deels citaten van anderen, heb ik nog een of twee plaatsen gevonden waar Couperus' stukje dicht tegenaan ligt. It's all in the game: op zijn beurt zal ook Hare niet zelf alle historische gegevens uit de bronnen hebben opgedolven en evenmin zal hij, als hij de maten van het Colosseum opgeeft, met de meetlat de ruïne opgeklommen zijn. À propos, een frappant voorbeeld van systematische verwerking van teksten uit werk van voorgangers schijnt vooral Stendhals Rome-gids te bieden.²⁹ Couperus' aanleunen tegen andermans tekst lijkt in dit verband betrekkelijk 'soft' en doet enigszins denken aan zijn werkwijze in sommige stukken van de koningsromans.³⁰ Op zoek naar Couperus' plaats in de traditie der reisverslagen beginnen wij aldus te vermoeden dat de schrijver meer nog dan wij verwachtten in deze traditie gepast heeft.

Kan men Couperus' aanleunen tegen Hare zien als een vorm van onverschilligheid, bij voorbeeld overwegend dat het zaterdagse stukje in *Het Vaderland* er weliswaar moest komen, maar dat in werkelijkheid de topoi der griezelverhalen rond het Colosseum zijn fantasie niet meer voedden? Het tegendeel is waar, hoe ellendig Couperus deze verhalen ook vindt, ze bezorgen hem bijna heimwee naar die verre tijden:

Hoe wreed, hoe ruw, hoe bloedig deze spelen ook waren, men kan niet ontkennen, dat zij grandeur hadden, een grandeur, die zeer zeker, in onze dagen van overfijne beschaving, alle onze gemakelijkheden missen...³¹

Conclusie

In zijn verlangen naar een meer bewogen verleden staat Couperus open voor een geesthouding waar zijn brave voorgangers nog mijlen van verwijderd waren. Had hij niet, toen hij bovenstaande woorden schreef, met *De berg van licht* een decadente roman toegevoegd aan de eeuweuse fictie over de Romeinse Oudheid? Couperus deelt vele lees- en reiservaringen met zijn romantische voorgangers en volgt evenals zij het spoor der tradities, maar is tegelijk kind van eigen tijd. Overbodig te zeggen dat deze reacties ook in zijn tijd niet door iedereen gedeeld werden, ze zijn tegelijk nauw verweven de veelvoudige persoonlijkheid van de auteur.

Uit bovenstaand voorbeeld ziet men hoe betrokken Couperus zich kon voelen bij de verhalen, de tragische gebeurtenissen, in casu met alle perverse gevoelens van dien. Maar zijn relatie met de Romeinse ruïnes is gecompliceerder. Wat deze voor hem persoonlijk vertegenwoordigden, daarvan krijgt men een idee als hij vertelt hoe daar 'aan de Put der eeuwen' 'het opschimmende Verleden' (met hoofdletter) hem 'toeruischt'. Dan blijkt hoezeer deze ruïnes een relativerend effect op hem uitoefenden en het valt op hoezeer hij – in tegenstelling tot zijn voorgangers - in staat was dit ook emotioneel op overtuigende wijze te vertolken. Dit leest men waar hij, zonder te zinspelen op een bepaald verdriet, in algemene termen spreekt over ruïnes die hem over de negatieve momenten des levens heen helpen. Hij vraagt zich af waarom hij persoonlijk zo aan ruïnes hecht? Hij vindt er iets dat hem uit 'de nooden van het Heden' tilt. Troost.

Ik weet niet waarom er zulk een troost is in ruïnes. Het is zeker wel héél vreemd, maar als mijn dag moedeloos is begonnen, als, in den vroegen morgen al, de dingen van het leven, de dingen van het moeilijke leven mij dreigen neer te drukken voor den gehéelen, verderen dag, als er brieven zijn gekomen, die mij ontstemmen, verbitteren, of treurig maken... en ik heb tóch den moed gehad uit te gaan, wég uit mijn kamer, wég van de brieven, wég van het moeilijke leven... om daar boven, van af dien Eeuwenheuvel der Romeinschen keizerpaleizen, te staren in wat ik zoo gaarne, voor mij, noem de zonnige Put der Eeuwen... dan komt er als een zacht glanzende onverschilligheid om mij en in mij en over mijn ziel: het is of een weldadige bries iets glad strijkt over die ziel en iets af wisch van mijn vochtige wimpers: het is of het immense vizioen, dat ik zie, mij niet meer zóo zwaar doet tellen, wat mij weegt op het hart; het is of het opschimmende Verleden mij toe ruischt, dat de nooden van het Heden niet waard zijn ze meer te achten dan de wolken, die telkens wisselen en trekken voorbij langs de blauwe etherkolken, en tusschen dát vizioen, dat op doemt uit de Put, en zich uit strekt over den Heuvel – en die blauwe kolken zelve... komt naar mij toe de zachte troóst van de Schoonheid, die het Verleden voor mij tusschen die brokkelende paleizen en tempels heeft op getooverd. En voel ik, heel vreemd, dat die troost mij op rijst uit de ruïnes zelve...³²

Noten

1. Adriaan van der Willigen, *Aanteekeningen van eene reize van Parijs naar Napels, door het Tirolsche en van daar door Zwitserland en langs den Rhijn terug naar Holland*. 4 dln. Haarlem, 1811-1814, p.101.
2. Hendrik Willem Cramer, *Kunstreis door Frankrijk, Zwitserland, Italië en Engeland van ondernomen den 23 November 1831 [1831-1834]* Dl. III. Amsterdam, 1834, p.83.
3. J.H. Beucker Andreae, *Herinneringen aan Italië [1840-1841]*. Leeuwarden, 1856. p.118-119.
4. J.J.L. ten Kate, *Italië. Reisherinneringen*. Arnhem, 1857, p.182.
5. J.W. Staats Evers, *Honderd dagen in Italië en Midden Europa. Reisherinneringen van [1870]*. Arnhem, 1872, p.48.
6. Louis Couperus, *Langs lijnen van geleidelijkheid. Volledige Werken Louis Couperus*. Utrecht-Antwerpen, 1989, dl. 16, p.62-63.
7. Louis Couperus, *Uit blanke steden onder blauwe luchten. Volledige Werken Louis Couperus*. Amsterdam-Antwerpen, 1994, dl. 33, p.251
8. J.H. Beucker Andreae, *Herinneringen aan Italië [1840-1841]*. Leeuwarden, 1856, p.120.
9. Louis Couperus, *Langs lijnen van geleidelijkheid. Volledige Werken Louis Couperus*, dl 16, p.62.
10. Adriaan van der Willigen, *Van Parijs naar Napels (...)*.Haarlem, 1813, dl. III, p.82-83.
11. Idem, p.100.
12. Hendrik Willem Cramer, *Kunstreis door Frankrijk, (...)*.Amsterdam, 1834, dl. III, p.27.
13. Stendhal, *Promenades dans Rome*. Ed. Compl. p.23.
14. Idem. Ed. Compl. p.32.
15. Louis Couperus: *Uit blanke steden onder blauwe lucht. Volledige Werken Louis Couperus*,dl. 33, p.244-245.
16. Idem. p.442.
17. Jan J.F. Wap, *Mijne reis naar Rome, in het voorjaar van 1837 [1837]*. 2 dln. Breda, 1839, dl.2, p.5-6.
18. Idem. p.8.
19. Idem. p.7.
20. Zie Cramer, dl. III. p.26-27.
21. Zie J.H. Beucker Andreae, *Herinneringen aan Italië*, p.93.
22. J.J.L. ten Kate, *Italië. Reisherinneringen*. [1856]. Arnhem, 1857, p.188-189.
23. Zie J.H. Beucker Andreae: *Herinneringen aan Italië*, p.94.
24. Zie Adriaan van der Willigen, *Van Parijs naar Napels*, dl. III, p.101-102.
25. Zie J.J.L. ten Kate, *Italië. Reisherinneringen*, p.184.
26. B.H. Klånne, *Eene reis naar Rome*. [18██]. Leiden, 1864, p.151.
27. Louis Couperus, *Uit blanke steden onder blauwe luchten. Volledige Werken Louis Couperus*, dl. 33, p.247.
28. August Hare, *Walks in Rome*. London, 1878, dl. I, p.209.
29. Zie ook Stendhal, *A Roman Journal*, ed. and transl. by Haakon Chevalier, New York, 1961 (Collier Books BS7): in deze Amerikaanse editie gaat H. chevalier in zijn 'Editor's Foreword' (9-17) uitgebreid in op het ontstaan van Stendhals gids: 'In actual fact, many of the things he describes in such loving details he has never seen (...) What he had to do, and what in fact he did, was to get the material he needed from secondary sources.'
30. In *De koningsromans van Louis Couperus. Achtergronden*. Napels, 1989 (diss. Leiden 1989) wijst J.E. Koch op invloeden in Majesteit en Wereldvrede uit contemporaine kranten, tijdschriften en Franse koningsromans.
31. Louis Couperus: *Uit blanke steden onder blauwe luchten. Volledige Werken Louis Couperus*, dl. 33, p.247.
32. Idem, p.217-218.

19de eeuwse reisgidsen over Rome

Johann Wolfgang von Goethe, *Italiënische Reise* [1779 1.dr.], Hamburger Ausgabe, herausgegeben und kommentiert von Herbert von Einem (.), München, 1988 (dtv 2200)

A. Nibby, M. Vasi, *Itinerario di Roma e delle sue vicinanze* (.), 2 tom., Roma, 1838 4.ed.

M. ValÅry, *Rome et ses environs, Bruxelles*, Société belge de librairie, 1842

Stendhal (Henry Beyle), *Promenades dans Rome*, seule éd. complète, 2 vols., Paris, s.d.

August Hare, *Walks in Rome*, 2 vols. London, 1878 6.ed.

Karl Baedeker, *Italie centrale: Rome, Leipzig*, Karl Baedeker; Paris, 1878 4e dr. (1904 12e dr.)

Romans over Rome

Madame de Staël, *Corinne ou l'Italie* (1807)

N. Hawthorn, *Transformation (The marble faun)* (1860)

Ouida, *Ariadne* (1877)

Henry James, *Daisy Miller* (1879)

C. Vosmaer, *Amazone* (1880)

Jean Lombard, *L'Agonie* (1888)

H. Sienkiewicz, *Quo Vadis* (1894-'96)

Een reis naar Rome

In samenwerking met SRC-Cultuurvakanties organiseert het bestuur van het Louis Couperus Genootschap in april 2001 een achtdaagse reis naar Rome. U volgt tijdens deze reis de voetsporen van Louis Couperus door de Eeuwige Stad, bezoekt de locaties waar zijn beroemde romans *De berg van licht* en *De komedianten* spelen en maakt een uitgebreide wandeltocht door de badplaats Ostia. Toch is het niet alleen Couperus wat de klok slaat, tijdens de reis komen de toeristisch interessante punten in Rome ook ruimschoots aan bod, want de reis is zowel aantrekkelijk voor de lezers en liefhebbers van het werk van Couperus als voor hen die Rome niet kennen. Uit het hierna volgende programma zal dan ook duidelijk blijken, dat gestreefd is naar afwisseling.

De reis zal worden geleid door een Nederlands sprekende plaatselijke gids van SRC-Cultuurvakanties en door twee leden van het bestuur, Hans Kreuzen en Karin de Graaff, terwijl wij ons verder hebben verzekerd van de hulp van mevrouw Jeannette Koch, kenner bij uitstek van Couperus en Rome.

Programma

Dag 1: Met een lijndienst van Alitalia vliegen we van Schiphol naar Rome. Transfer per bus naar Hotel Corallo in Fregene (ongeveer een half uur rijden van Rome).

's Avonds bereiden we ons bezoek op dag 2 voor aan de hand van een video en een voordracht uit *De Komedianten* en *De berg van licht*.

Dag 2: Bezoek aan het antieke Rome. Stadswandeling (Colosseum, Forum Romanum, Circus Maximus, Thermen van Caracalla). Tijdens deze wandeling zullen bovengenoemde romans als uitgangspunt dienen. 's Middags vervolgen we onze wandeling langs o.a. de Spaanse Trappen, Pantheon en de Piazza Navona.

Dag 3: Het ochtendprogramma vangt aan met een lezing van mevrouw dr. Jeannette Koch, die gewijd zal zijn aan de Nederlandse beschrijvingen uit de negentiende eeuw van enkele zeer bekende toeristische attracties in Rome. Tijdens deze lezing komt uitgebreid ter sprake wat Louis Couperus over deze onderwerpen schreef. In de middag vertrekken we naar Subiaco, gelegen in een landschap dat sinds de middeleeuwen niet veranderd lijkt. Hier stichtte Benedictus van Nursia het eerste klooster van zijn orde, versierd met prachtige fresco's.

Dag 4: Het pauselijke Rome. Bezoek aan de Vaticaanse musea en de Sixtijnse Kapel. We besteden aandacht aan de visie van Couperus op de St. Pieter, de Via Appia en de Catacombes di S. Callisto. Na het diner voordracht van 'De Naumachie'.

Dag 5: We bezoeken in Tivoli de Villa d'Este en de Villa van Hadrianus en de plaats waar 'De Naumachie' zich heeft afgespeeld.

Dag 6: 's Morgens een bezoek aan de Etruskische begraafplaats in Cerveteri (sommige grafheuvels zijn toegankelijk voor bezoekers). 's Middags gaan we naar Ostia Antiqua en wandelen het traject zoals dat door Louis Couperus is beschreven.

Dag 7: Vrije dag in Rome. Voor wie dat wil, bezoeken wij de Villa Borghese en drinken koffie in het beroemde Hotel Excelsior aan de Via Veneto

Dag 8: Terugvlucht naar Nederland

De reis

Het hotel: Hotel Corallo in Fregene is een drie-sterren hotel op 200 meter van het strand. Het wordt aanbevolen om zijn uitstekende keuken. Alle kamers zijn voorzien van douche en toilet.

Verzorging: De reis is georganiseerd op basis van halfpension (ontbijt en diner). Onderweg is tijd gereserveerd om op eigen gelegenheid te lunchen.

Data: Vertrek: 21 april 2001. Vlucht Amsterdam-Rome v. 11.20 – a. 13.30 uur. Retourvlucht 28 april 2001: Rome-Amsterdam v. 15.30 – a. 17.55 uur.

Prijs: f 1.595,- per persoon (voor leden en hun partner).

Toeslagen: eenpersoonskamer f 230,-. Het hotel beschikt over vier eenpersoonskamers; wanneer er geen eenpersoonskamers meer te boeken zijn, kan een tweepersoonskamer worden gereserveerd. Hiervoor geldt een toeslag van f 360,-.

Reisverzekering: Zelf afsluiten.

Inbegrepen: Rechtreekse lijnvlucht Amsterdam-Rome v.v. per Alitalia, transfer luchthaven-hotel v.v., vervoer in Italië in comfortabele touringcar, overnachtingen in Hotel Corallo in Fregene in tweepersoonskamers met douche en toilet, verzorging op basis van halfpension, excursies zoals beschreven, deskundige begeleiding, calamiteitenfonds, annuleringsverzekering.

Niet inbegrepen: Reisverzekering, luchthavenbelasting en heffingen (ca. f 49,-), eventuele entreegelden, persoonlijke uitgaven, lunches.

Aanmelding:

Er zijn 43 plaatsen beschikbaar. Aanmelding geschiedt door de volgende gegevens te zenden aan J. Kreuzen, Ridderspoorweg 202, 2565 AP Den Haag:

- Naam en voorletters van de deelnemer(s)
- Vermelding man of vrouw
- Geboortedatum
- Volledig adres en telefoonnummer
- Een- of tweepersoonskamer

Betaling:

Tegelijk met de aanmelding dient u f 500,- te storten op gironummer 600367 t.n.v. Stichting Louis Couperus Genootschap in Den Haag. Het restant (f 1.095,-) dient voor 15 februari 2001 te zijn overgemaakt. De datum van ontvangst van de eerste overschrijving geldt als boekingsdatum. Alle verdere gegevens, waaronder een deelnemerslijst, zullen u tijdig worden toegezonden. ☺

Bijschrift

Couperus verzamelen (III)

Het antiquariaat is voor vele boekverzamelaars dé plek waar dat ene ontbrekende deeltje of die moeilijk te krijgen bibliothele uitgave kan worden gevonden. Op het gebied van Nederlandse literatuur behoort antiquariaat AioloZ tot een van de beter gesorteerden van ons land. In de winkel, gelegen aan de Botermarkt te Leiden, heb ik met Piet van Winden, samen met zijn vrouw Monique eigenaar van AioloZ, een gesprek over boeken, verzamelaars en natuurlijk Couperus.

Door Menno Voskuil

Omrind door gesigeneerde Komrij's, bibliothele Brouwersen, zeldzame Reve's en natuurlijk een grote collectie Couperus, vraag ik Van Winden waarom sommige auteurs wel en andere juist weer niet verzameld worden. Volgens de antiquaar zijn er twee randvoorwaarden waaraan een auteur dient te voldoen, eer zijn werk door het lezerspubliek verzameld zal gaan worden. Van Winden veert op: 'Allereerst dient hij tot de verbeelding te spreken van de lezer. Het verzamelen staat tenslotte op één lijn met belangstelling. De lezer moet het gevoel krijgen dat hij een speciale band met de teksten van een schrijver heeft, dat hij de enige is die ze "juist" interpreteert. Er zal dus sprake moeten zijn van een sterke persoonlijke identificatie met de auteur.' Een grote lezersschare staat volgens Van Winden niet altijd garant voor de verzamelwaardigheid van een schrijver. Als voorbeeld haalt hij Harry Mulisch aan: 'Typisch een auteur die, hoewel zijn werk in hoge oplagen verschijnt, door zijn bijna arrogante houding weinig mensen persoonlijk aanspreekt.'

Wil je het werk van een auteur verzamelen, dan dienen er bibliothele uitgaven van de boeken van de desbetreffende schrijver voorhanden te zijn. Het esthetisch aspect speelt voor de verzamelaar toch ook een belangrijke rol. Als er niets te verzamelen valt, houdt het snel op. Louis Couperus voldoet aan beide bovengenoemde voorwaarden. Niet alleen herkennen velen zich in zijn schrijfstijl en onderwerpen, ook is zijn werk door onder andere uitgever L.J. Veen in schitterend vormgegeven banden op de markt gebracht, wat de boeken nu tot begeerde verzamelobjecten maakt.

Eerste drukken

Net als de verzamelaar van hedendaagse auteurs als Gerard Reve en W. F. Hermans zoekt de Couperus-verzamelaar primair de eerste drukken van zijn oeuvre. Vreemd genoeg vormen de kunstenaarsbanden bij het verzamelen geen aparte categorie. Van Winden: 'Mijn klanten zoeken toch meestal 'gewoon' de eerste druk van een titel. Wel geven de banden bij Couperus een aparte status aan het verzamelen.'

Het aanbod van eerste drukken is nog steeds goed. Door de relatieve zeldzaamheid ervan worden ze meestal uitstekend bewaard door hun bezitters. Toch

ziet Van Winden, wanneer hij terugkijkt in de bijna veertien jaar dat antiquariaat AioloZ bestaat, een duidelijke achteruitgang in de kwaliteit van de boeken. 'Een eerste druk van *De stille kracht* of *Een lent van vaerzen* in goede staat is tegenwoordig lastig te vinden. Deze vroege Couperus-titels zijn vaak onderhevig aan haast onvermijdelijke slijtage, veroorzaakt door de knagende tand des tijds. Daarom blijft het altijd weer heerlijk om een ongeschonden exemplaar in handen te krijgen.'

Een duidelijke lijn in de oplagen van de boeken van Couperus en de huidige zeldzaamheid ervan valt volgens Van Winden niet te ontdekken. Zo is bijvoorbeeld het stofomslag van de standaardband van *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* zo goed als onvindbaar, terwijl de oplage van deze eerste druk niet bepaald klein is geweest. *De ode*, waarvan de oplage slechts 250 genummerde en gesigeneerde exemplaren bedroeg, treft men daarentegen wel weer regelmatig aan in catalogi.

Varianten

Piet van Winden meent dat er meer zeldzaamheden te vinden zijn onder de band- en omslagvarianten dan onder de eerste drukken. Uit *Versierde verhalen. De oorspronkelijke boekbanden van Louis Couperus' werk (1884-1925)* door H.T.M. Van Vliet laat hij me een aantal voorbeelden zien van de verschillen in de omslagen van onder andere *De ode* en *Psyche*. Het gaat hierbij niet alleen om typografische varianten, maar ook om verschillen in kleur en materiaal. Vooral deze laatste twee laten zich vaak moeilijk herkennen. Van Winden: 'De ouderdom van de boeken maakt het soms lastig de verschillen te determineren. Soms denk je met een nieuwe variant te maken te hebben, maar blijkt bij nadere bestudering dat het kleurverschil veroorzaakt is door blootstelling aan licht of vuil.'

Een aantal factoren kan als oorzaak voor het ontstaan van de vele varianten worden aangewezen. Door de relatieve onverkoopbaarheid van het oeuvre van Couperus in het begin van de vorige eeuw en de destijds gebruikte distributiemethoden werd slechts een klein deel van de oplage bij verschijnen gebonden. De overige losse vellen bleven in het magazijn van de uitgever en werden bij latere bestellingen naar de binder gestuurd, die niet op ieder moment over exact dezelfde materialen beschikte als welke bij de eerste bindoplage waren gebruikt. Vaak werd er, uit commerciële overwegingen, gekozen voor een geheel ander bandontwerp. Doordat het binden van een druk op deze wijze vaak jaren duurde, ontstonden bij veel titels van Couperus de omslagverschillen. Pas na de Tweede Wereldoorlog, toen de oorspronkelijke voorraden losse vellen van de uitgever waren uitgeput, kwam de variatie in band en omslag tot stilstand.

Manuscripten

Bij een auteur als Gerard Reve, een van de meest verzamelde hedendaagse schrijvers, is het niet bijzonder moeilijk om aan een handgeschreven brief of zelfs een manuscript van een gepubliceerde tekst te komen. Antiquariaat AioloZ, ook gespecialiseerd in Reviana, heeft altijd wel iets op voorraad, variërend van kattenbelletjes tot complete correspondenties.

In de Revekrant *Nader tot hem*, een halfjaarlijkse uitgave van het antiquariaat, staan talloze voorbeelden op dit gebied, zoals handgeschreven gedichten of kladversies van verhalen.

De verzamelaar van Louis Couperus heeft het wat dit soort zaken betreft lastiger. Van Winden: 'Brieven en manuscripten van Couperus worden zelden of nooit aangeboden. Heel soms heeft men het geluk een ansichtkaartje aan te treffen met een paar regels tekst, maar een echte brief is al een zeldzaamheid, laat staan een compleet manuscript.'

Een nog ongepubliceerde foto van Louis Couperus

Wel bood antiquariaat AioloZ onlangs in een van haar catalogi een nog ongepubliceerde foto van Couperus aan, gemaakt tijdens het verjaardagsfeestje voor Elisabeth Couperus-Baud op 30 oktober 1921 aan boord van het stoomschip De Prins der Nederlanden. In het boek *De wereld van Louis Couperus* door F. L. Bastet komt op pagina 187 een soortgelijke foto voor, maar deze is net even anders.

Wanneer ik Piet van Winden vraag hoe hij de Couperusverzamelaar zou typeren moet hij even nadenken voordat hij tot een antwoord komt: 'De zogenaamde 'harde kern' van Couperus-verzamelaars verschilt in wezen weinig van bijvoorbeeld de Reve-verzamelaar. Zij laten beide door het object bepalen wat binnen de collectie past en wat niet. Wel is verschil te zien wanneer men de grotere groepen verzamelaars bekijkt. Dan blijkt toch dat niet alleen de liefde voor het oeuvre van de auteur, maar ook de schitterende boekbanden verantwoordelijk zijn voor het Couperus-verzamelen.'

Couperus op de planken!

Frédéric Bastets portret in woord en beeld

Louis Couperus. Een biografie. f 65,-
Wim Zaal in *Elsevier*:
'Je kunt amper wachten tot je Bastets boek hebt uitgelezen om weer aan Couperus te beginnen - en voor een schrijversbiografie ken ik geen hogere lof.'

De wereld van Louis Couperus. Fotoboek, geb. f 75,-
Marjoleine de Vos in *NRC Handelsblad*: 'samen met de biografie geeft het alles wat men over Couperus' leven zou kunnen willen weten.'

Querido

Dirikx, de Zelfverslinder

Een opgetrokken wenkbrauw naar aanleiding van de kritische impressie, die de heer Dirikx had opgedaan tijdens een lezing die Geerten Meijnsing en Jan Pieter Guépin hebben gehouden over het decadentisme van *De Berg van Licht*, en die de neerlandicus gepubliceerd heeft in het meinummer van *Arabesken*...

Door J.P. Guépin

Tjonge jonge, wat is die Dirikx boos! Hij stelt ons op een kwajongensachtige manier aan de kaak als kwajongens, en doet mij daardoor denken aan het 'zelfverslindend monster'. Dat beestje werd zo kwaad, dat het zichzelf met huid en haar opat. Het komt bij ruzies wel eens voor dat de één zo driftig wordt dat hij de ander aanvalt op wat oorspronkelijk zijn eigen standpunt was. Dirikx vindt het belachelijk van me dat ik Couperus 'te braaf, te burgerlijk en te protestant(!)' vind om een decadentistische roman te kunnen schrijven'. Maar dat was nu net de conclusie van zijn proefschrift. Dirikx zag er een pluspunt in: zijn netheid maakte hem groter dan een decadente schrijver, maar ik vond die netheid een minpunt voor een decadente schrijver. Het is mij allemaal best. Ik kan het alleen niet hebben dat de heer Dirikx het doet voorkomen alsof ik hem 'een gekuiste' versie van het tweede deel van mijn lezing had toegesonden.

Dirikx had op 27 oktober, tien dagen na onze lezing, één van de organisatoren van de Leidse colleges gevraagd om 'de niet aangepaste teksten van de bedoelde heren'. Ik heb hem prompt de mijne (uiteraard ongewijzigd) toegestuurd, met een begeleidend schrijven waaruit ik een paar relevante zinnen hieronder citeer.

Dirikx had zijn stuk eerder aangeboden aan een literair tijdschrift, dat het weigerde. Hij stelde daarbij de curieuze clausule dat ik het niet mocht lezen, want ik zou dan misschien mijn stelling herzien! Geldt dat taboe ook de redactie van *Arabesken*? De toezending van *Arabesken* aan Geerten Meijnsing is wel gestaakt, ik kreeg een kopie dankzij Rudi van der Paardt. Mochten wij het stuk echt niet zien? Staat het in een verzetsblad? Dirikx en ik zijn kennelijk al even paranoïde.

Ik laat het tweede deel van mijn lezing nu afdrukken, uiteraard weer de voorgelezen tekst, en uiteraard zal ik wat geïmproviseerd hebben. Maar extra vieze dingen? Nee.

In het voorjaar verschijnen uitwerkingen van onze lezingen, met nog een extra verrassing, bij uitgeverij *Voltaire*.

We hielden elk twee keer een lezing van een kwartier, vandaar dat het nu volgende stuk zo kort is; het kwam dus als nummer drie na de pauze. Dirikx heeft niet aan de uitgebreide discussie deelgenomen. Misschien denkt hij daarom dat er geen discussie was.

Gedeelte van de lezing van Guépin

Nu we allemaal precies weten wat het decadentisme inhoudt en hoe schokkend en ook hoe katholiek de echt decadente romans van Huysmans wel zijn, neem ik mijn rol weer

Friedrich Nietzsche

Van: Jan Pieter Guepin <guepin@xs4all.nl>
Aan: luc Dirix <lucdirix@yahoo.com>
CC: Manfred Horstmanshoff <vanwissen@rullet.leidenuniv.nl>
Onderwerp: Mario Praz
Datum: zondag 31 oktober 1999 11:35

Ik stuur U de tekst van mijn lezing na de pauze. Het eerste deel was te geïmproviseerd. Ik zei daarin iets over de samenhang tussen symbolisme en decadentisme, en dat 'De berg van licht' zeker, gezien de keus van het onderwerp, als decadentistische roman bedoeld was. Maar, zei ik, Couperus was te braaf, te burgerlijk en te protestant om aan de eisen van het genre te voldoen.

Geerten Meijnsing liet toen zien hoe erg de Franse decadente romans wel zijn.

Na de pauze kwam ik aan het woord met het stuk dat ik U als bijlage toestuur.

Meijnsing liet zien hoe slecht de beschrijvingen geschreven zijn, en preees Lombard om zijn stijl, en ook omdat hij niet de keizer tot hoofdpersoon had genomen. Hij vertelde dat Couperus hele stukken van Lombard had overgenomen en personages.

In de discussie voegde ik daar nog aan toe dat de christenen bij Lombard Kreistos ver-eerden met bloedige orgieën, uit de zaal werd mij verteld dat er indertijd Russische sekten waren die op die manier de komst van het Lam dachten te bespoedigen...

U schrijft dat Uw 'reactie op 11 oktober als oogmerk zal hebben de waardering van Couperus te bevorderen.'

Waarom denkt U dat propaganda voor Couperus een lofwaardig streven is?...

Met de meeste hoogachting

J.P.Guépin

E-mail aan Dirix
gestuurd naar aan-
leiding van...

Weinigen zullen ontkennen dat Louis Couperus moet beschouwd worden als één der grootste Nederlandse prozaschrijvers, en dat zijn oeuvre bovendien behoort tot het beste binnen het Europees cultureel erfgoed van de laatste eeuwen en meer.¹

Je verwacht dan een rij testimonia van buitenlanders, maar we krijgen een Belg die hetzelfde zegt, en dan nogmaals de bewering:

Ook buitenlandse onderzoekers bevestigen - een enkele uitzondering als E.M. Forster niet te na gesproken - dat Couperus' werk tot het hoogste literaire kwaliteitsniveau behoort.²

Forster is niet de geringste. Ik zal de slotconclusie op pagina 504 van dit wat decadente thema's betreft alomvattende werk citeren:

Louis Couperus: 'un grande decadente'? Ja, in die zin dat men in zijn grote en grootse oeuvre, over het algemeen, een getrouw spiegelbeeld vindt van de decadentische thematologie. Neen, in die zin dat zijn oeuvre meer is dan een spiegelbeeld van wat dan ook, en dat zijn literatuur het decadentisme veelal overstijgt wat zowel literaire als menselijke schoonheid betreft. 'Un grande Decadente, ma più Grande', zou men kunnen zeggen...³

op. Ik ben nog niet klaar met de neerlandici, want ik zal nu, na de pauze, ingaan op wat de neerlandici over het decadentisme en de antieke romans van Couperus te zeggen hebben.

De berg van licht is de meest expliciet decadente roman van Couperus door de schildering van het verval van Rome, dat een groot boordeel is geworden, een verval dat verhaast wordt door het homoseksuele gedrag van de kind-keizer.

Ik zal een Leuvense dissertatie bespreken van Luc Dirix uit 1993, die meteen bekroond werd door de Belgische Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. Hij heet: *Louis Couperus en het Decadentisme. Een thematologische confrontatie.*

De toon wordt al meteen gezet in de eerste paragraaf, 'Motivatie' van de Algemene Inleiding:

Dit zegt Dirixx na in de paragrafen daarvoor opgemerkt te hebben dat we wel alle typisch decadentistische motieven in zijn oeuvre kunnen terugvinden, maar:

Tegenover dit alles staat echter dat Couperus nooit zo ver gegaan is als de decadentisten in hun krampachtige haat tegen de bourgeoisie, afkeuring van de natuur, en zoektocht naar 'absolute' zekerheden of waterdichte en twijfelbestendige systemen. Couperus' oeuvre is doordrongen van het vergankelijkheidsbesef, maar hij beseft meteen ook dat het aanvaarden van de vergankelijkheid een essentiële voorwaarde is om tot het geluk te komen.⁴

Slechts via een levensstijl van gematigd epicurisme leek het geluk hem voor de mens beschikbaar. Hij heeft dan ook nooit met de Haags-burgerlijke of 'Europees-culturele' gemeenschap gebroken:

[...] de mensenmaatschappij was voor hem niet alleen een geborgenheid schenkende moederfiguur, maar ook een gestrenge vaderfiguur met voorschriften en wetten, beperkingen en grenzen die niet mochten of konden overtreden worden. Met zijn glimlachende gematigdheid wist Couperus een subtiel evenwicht tussen beide figuren te bewaren: tussen hem en zijn medemens bleven er steeds 'Wahlverwandschaften' bestaan.⁵

Couperus is dus een burgerlijke liberaal uit de hogere kringen. Maar hoezo dan: 'Un Decadente, ma più Grande'? 'Un grande decadente' was de titel van een artikel van Mario Praz uit het dagblad *Il Tempo*, dat vertaald is in *Maatstaf* 1979, p. 12-15.

Rudi van der Paardt is zo vriendelijk geweest om het artikel van de beroemde Italiaanse comparatist onder u te verspreiden. U ziet dat de kop uit *Il Tempo* 'Un grande decadente' een verzinzel moet zijn geweest van de eindredacteur van de krant. Praz is zo beleefd om de romans die in het voor hem verre Den Haag en Indië spelen te prijzen, maar aan wat Couperus over Rome vertelt, uit de oudheid of uit de jaren twintig, heeft hij kennelijk een flinke hekel. Nu hij eenmaal toch bezig was heeft Praz nog een lezing gehouden die in *De Revisor* in vertaling is opgenomen. Ook daar wordt Praz flink kwaad over het gemijmer van Couperus, die geen kennis van zaken heeft en geen politiek besef.⁶

Couperus schrok als nette burgerman terug voor het hele erge. Dat werd in zijn tijd in hem gewaardeerd. Frederik van Eeden schreef:

Couperus ... mag precieus zijn, kunstvaardig verfijnd in expressiemiddelen, kieskeurig - esthetisch in smaak - hij heeft nooit het perverse, giftige, liefdeloze, wreed-sadistische dat ons toewalmt uit démonische kunstwerken.⁷

Zou Couperus dan een realist geweest zijn in zijn Haagse of Indische romans, zoals Praz vanuit een veilige afstand beweert? Couperus is zo 'veristisch' als een opera van Puccini. En, net als mijn familie, keurig. De voornaamste burgermansdeugd is de bezonnenheid.

Met de tegenstelling tussen het kille Holland en het warme zuiden (Den Haag tegenover Nice) heeft Couperus het nadeel dat hij in één tegenstelling vier windstreken moet vangen: het kille noorden staat tegenover het warme zuiden, maar ook west-oost, want het nuchtere westen staat tegenover het extatische oosten; in *De berg van licht* maar ook in *Iskander*. Dan moet hij wel van 'het kille Rome' spreken.

Pim Lukkenaer is in 1989 gepromoveerd op een aantal Antieke werken van Couperus, waaronder *Dionyzos* en *De berg van licht*.⁸ Uiteraard gaat een roman over Dionysus uit 1904 over de tegenstelling Apollinisch/Dionysisch, en wie denkt dan niet aan Nietzsches *Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*, uit 1872? Nietzsche was omtrent de eeuwwisseling niet onbekend, bij Diepenbrock en Gorter bij voorbeeld,⁹ en Couperus' vriend Von Römer zou even later *Also sprach Zarathustra* vertalen.

Nietzsche haalt in zijn eersteling de nachtzijde van de Griekse cultuur naar voren, die van de Dionysische roes die in tegenstelling zou staan tot de rede van de stralende zon Apollo. De Dionysische wereld is die van de muziek - en vooral die van de toen door Nietzsche bewonderde Wagner. De Dionysische mens durft in zijn roes de vreselijke waarheid van het lijden aan en overwint zo het pessimisme. Nietzsche kreeg meteen op zijn kop van de even jonge Ullrich von Wilamowitz-Moellendorf in de brochure *Zukunftsphilologie* (tegenover de toekomstmuziek van Wagner).

Ik merk bij Couperus niets van Nietzsches boek, Apollo komt er niet in voor. Silenus, de oude gezel van Dionysus die zo dronken is dat hij van zijn ezel valt (Ovidius. *Metamorphoseon* IV, 26-27), is bij Couperus voorstander van maat en harmonie. Dat prijzen Lukkenaer, Dirikx en ik. Maar je schrijft geen goede decadente romans met deze instelling.

Volgens Maarten Klein komt in *Antiek toerisme* de hoofdpersoon tot het inzicht dat zijn weggelopen vriendin Ilia een vrouw is die de 'beestelijke' liefde begeert, terwijl hij meer een man is van de hogere zielsliefde.¹⁰ Bravo, kuis platonisme, theosofie.

Rudi van der Paardt heeft in zijn inleidingscollege aangekondigd dat ik allicht niet van mening veranderd zou zijn sindsdien. Dat is niet waar. Ik ben wel van mening veranderd. Dertig jaar geleden had ik een paar argumenten verzameld om Couperus' roman minder slecht te vinden dan *L'Agonie*. Ik had geschreven over de climax, die ik nu zou willen vergelijken met massascènes in de film; ik weet eigenlijk niet of die toen al bestonden. Zo niet dan zie ik een opvoering van *Aïda* voor me.

Ik prees Couperus toen een beetje op de manier waarop Praz de Haagse en Indische romans zo mooi vond: om niet helemaal vernietigend te lijken. Nu trek ik mijn gunstig oordeel in. De roman van Lombard is veel beter dan die van Couperus wat de inhoud betreft en Geerten zal uitleggen waarom. ♪

Noten

1. Luc Dirikx, *Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische confrontatie*. Gent 1993, p.12.
2. idem.
3. idem, p.504.
4. idem, p.503.
5. idem, p.504.
6. Mario Praz, 'Rome in de tijd van Couperus'. In: *De Revisor* 2 (1975), nr.1, p.16-23.
7. Geciteerd in M. Galle. *Couperus in de kritiek*. Amsterdam 1963, p.45.
8. W.J. Lukkenaer, *De omrankte staf. Couperus' antieke werk deel I. Van 'Dionyzos t/m Herakles'*. Leiden 1989 (diss.). Later publiceerde Lukkenaer nog *'De komedianten' van Couperus*. Leiden 1995, over receptie en bronnen van dat boek.
9. J.J. Gielen, 'Nietzsche in Nederland'. In: het De Vooy-nummer van *De Nieuwe Taalgids* 37 (1943), p.19-26.
10. Maarten Klein, *Couperus en het Corpus Hermeticum*. Nijmegen 1997, blz. 16.

Tripliek

Het repelsteeltjegehalte van de hierboven afgedrukte dupliek van de heer Guépin is dermate hoog dat ik even getwijfeld heb of ik mezelf maar meteen in een paranoïde bui zou verscheuren, dan wel toch nog zou repliceren. Het wordt dat laatste, want de heer Guépin raakt er maar niet uit wijs: hij kan of wil blijkbaar niet lezen wat er in mijn boek staat.

Door Luc Dirix

Brave netheid, burgerlijkheid en *a fortiori* protestantisme doen helemaal niet terzake! Couperus is een belangrijk schrijver, niet omdat hij Hollands-netjes zou geweest zijn, maar omdat hij in een unieke stijl onder meer de literaire code van zijn tijd pregnant heeft gesuggereerd en bovendien een humanistisch mens- en wereldbeeld heeft gecreëerd.

Anderen hebben mijn boek met meer aandacht en kritische ingesteldheid gelezen dan de heer Guépin:

1. K. Wauters las dat Couperus' oeuvre '[...] een duidelijke meerwaarde [biedt], een universele benadering van mensen en dingen waardoor het ook en vooral tot de grote Europese romanliteratuur behoort.¹
2. M. Kemperink las dat '[...] Couperus [...] steeds minder ver [is] gegaan dan de decadentisten. Dat zou komen door zijn diepe vertrouwen in de mens en de kunst.²
3. R. de Jong las : '[Couperus]' werk is nooit slechts een facsimile van die decadentistische thematiek, maar overstijgt volgens Dirix het decadentisme [...].³
4. J.-H. Bakker hoorde dat Couperus '[...] zichzelf is gebleven: een humanistisch kunstenaar van dezelfde soort als Thomas Mann.⁴

Karikatuur van
E.M. Forster door
David Levine

Deze ernstige critici waren het niet altijd eens met mijn conclusies, maar ze lazen tenminste wat er staat en ze vonden, in mijn tekst althans, niets terug van Couperus' vermeend kneuterig protestantisme. En weet u wat de niet-geringe E.M.Forster schreef? Wel: '[...] Couperus's *Old People and the Things that Pass*, fails of greatness because its main theme is "People get old". Of course they do.⁵ Dat is pas interpretatie op z'n Guépins!

De heer Guépin citeert in zijn dupliek een paar relevante zinnen uit een 'begeleidend schrijven' aan mij. Een niet minder relevante zin, althans voor neerlandici, laat hij echter weg, namelijk de apo-

dictische uitspraak : 'De studie Nederlands bederft de smaak.' Dat noem ik dus *kuisen*. En wanneer je tijdens een lezing bepaald onvriendelijke, zelfs onhoffelijke dingen zegt en die dan later weglaat op papier, noem ik dat alweer *kuisen*.

Wat de geheimzinnigheid betreft die rond mijn ontwerptekst voor *Arabesken* zou gehangen hebben, wil ik alleen maar zeggen dat eerder het omgekeerde van wat Guépin beweert de waarheid is. Een mij toen (januari 2000) nog onbekende hoofdredacteur contacteerde me met het oog op publicatie van de bewuste tekst. Ik zond hem mijn tekst in het later overigens *niet* beschaamde vertrouwen dat die voorlopig niet openbaar zou worden gemaakt. Logisch toch! Dat er later toch werd afgezien van publicatie lag alvast niet aan mij... Meer vertel ik niet over onze privé-gesprekken of is dat ook paranoïde?

De heer Guépin belooft ons uitgewerkte lezingen plus een verrassing, in het voorjaar te publiceren bij uitgeverij Voltaire. Goed zo, want Voltaire kan de heer Guépin nog wel wat leren over kritisch denken en acribie! Overigens, mag ik de teksten vooraf even lezen, meneer Guépin?

Noten

1. K. Wauters, Recensie in: *Spiegel der Letteren* 36 (1994), nr.4, citaat p.340.
2. M. Kemperink, Recensie in: *De Nieuwe Taalgids* 88 (1995), nr.1, citaat p.76.
3. R. de Jong, Recensie in: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 112 (1996), nr.1, citaat p.95.
4. J.-H. Bakker, *Albert Vogel 'was' Couperus*. In: *Goudsche Courant*, 13 juni 1994, p.4.
5. E.M.Forster, *Aspects of the novel*. Harmondsworth etc. 1979, citaat p.162, noot 7.

BODEGA

„De Posthoorn”

*Iedere zaterdagavond
vanaf 21.00 uur "Open Podium",
beginnende artiesten presenteren zich
aan het publiek. Gratis toegang.
Met wisselend 3-gangenmenu
à fl. 39,50. Reserveren is gewenst!*

LANGE VOORHOUT 39A, 2514 EC 'S-GRAVENHAGE, TEL.: 070-360 49 06

André de Ridder

Naar eigen zeggen hield Louis Couperus niet van interviews, portrettekeningen en foto's. Interviews vond hij overbodig omdat hij in zijn feuilletons zoveel bijzonderheden over zichzelf en zijn leven had prijsgegeven, dat de belangstellende lezer zijn biografie eruit kon samenstellen. En met uitzondering van het door Antoon van Wely geschilderde portret waren de meeste portretten en foto's in de ogen van Couperus slecht getroffen of ronduit 'afschuwelijk'.

Door H.T.M. van Vliet

Tegen deze achtergrond was het geen verrassing dat Couperus in 1913 weigerde mee te werken aan *De jongere generatie*, een bundel interviews van E. d'Oliveira. De bundel was een vervolg op *De mannen van '80 aan het woord* uit 1909. Aanvankelijk had Couperus ermee ingestemd schriftelijk enkele vragen te beantwoorden, maar uiteindelijk zag hij ervan af. In de inleiding van *De jongere generatie* citeerde D'Oliveira met instemming van Couperus uit diens afwijzingsbrief. De argumenten komen bekend voor:

'Werkelijk, ik heb over de meeste dingen die u mij vraagt nooit nagedacht; eigenlijk denk ik nooit na en laat ik mij leven volgens mijn gevoelens, want ik geloof dat ik meer voel dan denk. Welnu, hoe zal ik dan hierover uitweiden? U vindt alles, wat misschien licht kan ontsteken over mijn persoonlijkheid, in mijn boeken, te meer omdat ik mij in die boeken eigenlijk geheel geef als ik ben en u dus, zoo u ze aandachtig leest, mijn eigen analyse daar vindt en dan in een kunstvoller en eigenaardiger wijze dan ik u nog zou kunnen geven, in brief of zelfs in interview.

Ik zou u dus willen verzoeken, zoo u over mij schrijven wilt, lees mij over, want ik ben ijdel genoeg te denken, dat u mij reeds gelezen heeft.

Bijschrift

En vindt u dat overlezen een "mer à boire", dan zou ik u willen raden, begin met te lezen mijn feuilletons in het "Vaderland" (reeds in enkele bundels uitgegeven) en zoek daarna in mijn romans den auteur die er zich toch zoo weinig verbergt. Ik ben overtuigd dat u mij vinden zult.'

Drie jaar later wist de Vlaamse schrijver en criticus André de Ridder (1888-1961) toch tot Couperus door te dringen om hem een interview af te nemen voor het tijdschrift *Den Gulden Winckel*. Waarschijnlijk had De Ridder eerst, net als D'Oliveira, een afwijzende reactie op zijn verzoek gekregen. Dit valt af te leiden uit het slot van een brief dat als illustratie bij de publicatie van het interview is afgedrukt. De brief zelf is niet bewaard gebleven. De tekst van het fragment luidt:

André de Ridder

'Interviews, artikelen, portretten, kiekjes, dit is voor mij alles uit den boozee.
Intusschen steeds gaarne en sans rancune,
hoop ik, zoo wel van uw kant, als van de mijne

Met de meeste hoogachting
Uw dienstw.
Louis Couperus.'

In de inleiding bij het interview vertelde De Ridder dat hij de eerste interviewer was die 'even in zijn [= Couperus'] ivoren toren' was binnengelaten; in de boekpublicatie van het interview voegde hij hieraan toe: 'Maar hij was voor mijn aandrang bezweken, en dat was het voornaamste.' Ook in de reclame die *Den Gulden Winckel* maakte, werd benadrukt dat Couperus 'voor de eerste maal [was] bezweken voor den drang van een interviewer, onzen medewerker André de Ridder'.

André de Ridder werd op 20 oktober 1888 in Antwerpen geboren. Hij studeerde daar aan de St.-Ignatius-handelshogeschool. Tijdens zijn studententijd raakte hij in contact met de Vlaamse Beweging. De

Ridder, die zowel in het Nederlands als in het Frans schreef, was al vroeg actief in het literaire leven. Zo was hij betrokken bij verschillende literaire tijdschriften, onder andere bij het Vlaamse tijdschrift *De Boomgaard*. Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog week hij uit naar Nederland om de dienstplicht te ontlopen. In de overgeleverde correspondentie met vrienden uit die jaren komen verschillende strategieën ter sprake om bij eventuele oproepen en (her)keuringen de dans te ontspringen. Om in zijn onderhoud te voorzien gaf De Ridder onder andere les aan het Belgisch Lyceum te Amsterdam. Verder verzorgde hij vanaf oktober 1915 voor het weekblad *De Amsterdammer* een vaste rubriek onder de titel 'Van Vlaanderen' en werkte hij mee aan literaire tijdschriften als *Groot Nederland* en *Den Gulden Winckel*. Behalve romans heeft De Ridder enkele geromantiseerde biografieën en studies over Vlaamse en Franse schrijvers, en over beeldende kunstenaars op zijn naam staan. In 1920 stichtte hij in Brussel de kunsthandel en het gelijknamige tijdschrift *Sélection* waarin hij zich een warm pleitbezorger van het expressionisme betoonde. De Ridder speelde tot zijn dood in 1961 een vooraanstaande rol in de nationale en internationale kunstwereld. In juni van dit jaar wijdde de *Standaard der Letteren* nog een pagina-groot artikel aan hem, maar wel in de rubriek 'De vergeethoek'.

De Ridder werkte al vóór de oorlog als recensent mee aan *Den Gulden Winckel*. Ook maakte hij voor het tijdschrift een aantal interviews met Vlaamse schrijvers, die hij zelf 'reportage studies' noemde. Toen hij zich in Nederland had gevestigd, vroeg de redactie van *Den Gulden Winckel* hem vergelijkbare 'reportages' te maken over Nederlandse auteurs. Het interview was een door De Ridder bewust gekozen vorm om een auteur te kenschetsen. Hij 'meende dat het niet volstond de schrijver alleen theoretisch te benaderen, enkel door zijn werk, maar dat het ook nuttig was de schrijver als persoon te portretteren en hem te situeren in zijn levensmilieu.'

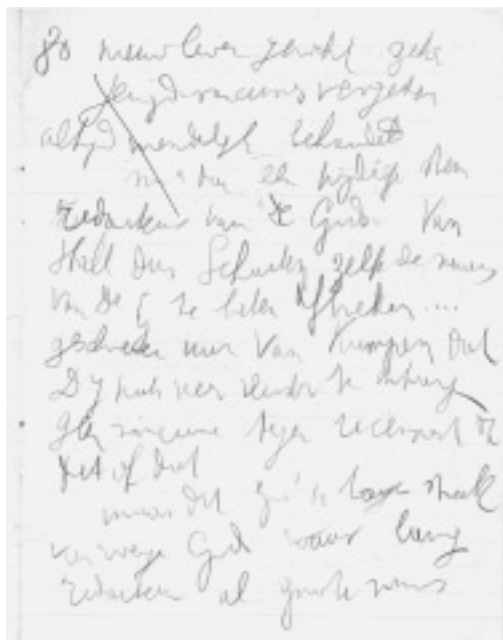
De Ridder begon zijn reeks interviews met Nederlandse auteurs voor *Den Gulden Winckel* in november 1914 met: 'Bij G.F. Haspels'. Het lag voor de hand dat hij ook Couperus op zijn lijstje van te bezoeken auteurs zette. Couperus die in februari 1915 in Nederland was teruggekeerd, was in meer dan één opzicht een van de meest gerenommeerde schrijvers van zijn tijd. Daarbij kwam dat hij in 1916 extra in de belangstelling was gekomen door zijn lezingentournee. En De Ridder was een bewonderaar van Couperus. In 1961 verklaarde hij tegenover Joos Florquin: 'Van alle Nederlandse schrijvers was Couperus ontegensprekelijk de auteur die het dichtst bij mij stond. Ik blijf trouwens geloven dat men hem in de toekomst zal erkennen en waarderen als de grootste Nederlandse romancier van de eeuwwende. Er is in zijn werk een verscheidenheid, een psychologische akkuratessse en een stemmingrijke inkleding, die naar mijn mening weinig te vinden zijn.' Dit was wel een ander geluid dan De Ridder in 1910 had laten horen. Hij publiceerde toen een uitvoerig artikel over Couperus in *Den Gulden Winckel*. In een noot bij het interview met Couperus verwees hij naar dit artikel, dat een bespreking was van Couperus' eerste bundel *Van en over mijzelf en anderen*. Het is een curieus artikel en daarmee is de verwijzing er maar bij het interview opmerkelijk. In zijn recensie was De Ridder vol bewondering voor bepaalde werken van Couperus, zoals *Eline Vere* en, opvallend genoeg, *Majesteit*. Hij prees de meeste verhalen in *Van en over mijzelf en anderen*, maar schetste tegelijkertijd een somber beeld van Couperus' positie en gaf een negatief eindoordeel. Couperus' was volgens hem het slachtoffer geworden van overschatting: 'hij heeft het luidruchtigste succes gekend, is lang Holland's meest-gelezen en geestdriftigst-bewonderde schrijver geweest, en thans wordt er nog heel weinig gewag van hem gemaakt; zijne boeken worden zelden en lauw besproken; hij telt bijna niet meer mede; het is feitelijk gedaan met hem.' En De Ridder's conclusie luidde: 'Couperus is een groot talent dat niet tot zijn recht is gekomen, dat niet heeft gegeven wat het in zich had | lijk een late vrucht die niet volrijpt | lijk een subliem kind dat niet opgroeit. Couperus heeft met zijn talent gespeeld, terwijl nochtans het talent niet is een ding waarmede men spelen mag, daar 't toch zoo lichtelijk is beuild en beblutst of afgebrokkeld. Couperus, als schrijver, is het slachtoffer van zijne psychologie.'

Heer Hoogewal
 2 Hoogewal
 2009
 Heer Hoogewal
 Frans de de le Hoogewal
 a.s. an 2 ure, ontvang
 De hoop volkomen, in
 he bete niet he beste van
 bespreking.
 Jij of mi van an
 muste Hoogewal
 van Hoogewal
 J. Couperus

Bijschrift

Ruim vijf jaar na de publicatie van de recensie reisde De Ridder vanuit Amsterdam naar het bekende adres Hoogewal 2 te Den Haag. Het interview met Couperus vond plaats op 2 maart 1916. Blijkbaar had de Vlaamse auteur tegenover Couperus de juiste toon getroffen. Niet alleen werd hij vriendelijk op de Hoogewal ontvangen en uitvoerig te woord gestaan, maar Couperus nam ook nog de moeite een lijstje te maken van de vertalingen van zijn werk. Daarin beoordeelde hij de Franse vertalingen van zijn koningsromans als 'zeer slecht' en de vertalingen van Teixeira de Mattos als 'zeer goed'. Verder schonk Couperus aan De Ridder het

handschrift van het feuilleton 'De legende van den gelen diamant' met de opdracht: 'Aan André de Ridder | Herinnering aan 2 Maart XVI | Louis Couperus'. Dit handschrift is samen met het lijstje van de vertalingen en de brieven van Couperus aan De Ridder bewaard gebleven. Ze bevinden zich nu in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC) te Antwerpen. Daar worden ook bewaard: de aantekeningen die De Ridder op 2 maart 1916 heeft gemaakt, de kopij en drukproeven van de boekuitgave van het interview en de recensies van de boekuitgave.

Bijnschrift

De Ridder maakte tijdens zijn gesprek met Couperus aantekeningen in een blauw schoolschrift. Op de eerste bladzijde schreef hij Couperus' leeftijd (53 jaar) en geboortjaar (1863) en een lijst van diens gepubliceerde werken. Vervolgens noteerde hij in telegramstijl en in een zeer slordig handschrift Couperus' uitspraken. De meeste heeft hij verwerkt in de gepubliceerde versie van het interview, maar enkele heeft hij niet gebruikt. Zo blijkt uit De Ridders aantekeningen dat Couperus zijn gal heeft gespuwd over het beruchte artikel van het echtpaar Scharthen-Antink in het maartnummer 1906 van *De Gids*. Hierin werden de laatste boeken van Couperus neergesabeld. Uit de aantekeningen laat zich het volgende reconstrueren: op blad 17 van zijn schrift noteerde De Ridder het getal '80', waarschijnlijk verwijzend naar de jaren tachtig van de negentiende eeuw, waarin volgens Couperus de literatuur tot 'nieuw leven [werd] gewekt zeker'. Hij had zijn 'jeugdromances vergeten' en was 'altijd vriendelijk behandeld', al was er 'nu en dan een nijldige stem'. De 'redacteur van De Gids Van Hall' had 'Scharthen

zelfs' medewerkers van *De Gids* laten 'afbreken'. Daarop had Couperus 'geschreven naar Van Kampen [= uitgever van *De Gids*] dat hij 'DG niet meer wenscht te ontvangen'. Couperus koesterde 'geen rancune tegen recensent om dit of dat', maar het artikel van Scharthen vond hij 'zoo'n lage streek' omdat hij redacteur van *De Gids* was geweest en 'al [zijn] groote romans' erin had gepubliceerd. Op het volgende blad noteerde De Ridder nog als uitspraak van Couperus: 'De Gids bestaat niet meer voor me'.

Andere aantekeningen van De Ridder zijn slechts gedeeltelijk of in andere bewoordingen in de gepubliceerde tekst verwerkt. Ter illustratie geef ik een voorbeeld van blad 19 van het schrift. Couperus typeerde zijn beginperiode als 'Romantisch', 'oud romantisch als Hamlet', 'dan rijst op als in een verschiet [een] toekomst-staat' | 'Majesteit' | 'te weinig serieus'. Couperus heeft 'wel nagedacht over spiritisme theosofie enz', hij was het 'evenwel nooit geweest', want 'het heidensche [was] te sterk in me'. Hij 'las weinig', wel 'oude auteurs' en 'geschiedenis', die waren 'niet zoo koel als landgenooten'. De Ridder moest natuurlijk uit zijn aantekeningen een goed lopend verhaal maken, waarbij soms belangrijke details die wél in de aantekeningen te vinden zijn, vervielen. Vgl.: 'Ik heb dan veel nagedacht over spiritisme en theosofie, over allerlei sociale vraagstukken enz., en de vruchten van dat denken vindt men in *Noodlot*, in *Majesteit* en *Wereldvrede*, al verwijt ik thans zeer scherp aan de laatste boeken dat de toekomst-staat, welke ik daarin gedroomd heb, te weinig ernstig is verlicht... Nochtans is al die filosofie nooit levenszaak voor me

geweest, van den beginne af was het heidensche te sterk in me...'

De Ridder wachtte lang, voor een goede weergave van het gesprek zelfs te lang, met het uitwerken van zijn aantekeningen. Op 19 oktober 1916, ruim een half jaar na het interview, schreef hij aan zijn vriend Gabriël Opdebeek: 'Ik voel me moe, dezen laatsten tijd... er komt weer een crisis... schrijven interesseert me al minder en minder. En le cher maître Couperus die sedert Februari op dat interview wacht!' In de daaropvolgende twee maanden werkte De Ridder zijn aantekeningen uit tot een lopende tekst waarin hij een groot aantal citaten uit Couperus' werk opnam, vooral uit de feuilletons. Het interview werd uiteindelijk onder de titel 'Bij Louis Couperus' in drie gedeelten gepubliceerd.

Al in december 1916, na de publicatie van het eerste gedeelte in *Den Gulden Winckel*, maakte De Ridder plannen voor een herdruk van het interview in boekvorm. Met het oog hierop bewerkte hij in de loop van 1917 de tekst. Aan zijn vriend Opdebeek liet hij op 19 februari 1917 weten: 'En ik heb veel zitten te corrigeren op Couperus... het brochure'tje zal begin

volgende maand verschijnen: eene pretentielooze fânèrie door Couperus' werk en een luchtig gekeuvel met de Haagsche maître, in zijn salon.' De Ridder bewerkte de gepubliceerde tekst grondig. Hij herschreef, schrapte en voegde toe. Bijvoorbeeld:

Zijn vriend Jan, die steeds wil dat hij praat l en dat moet elke interviewer willen, en uitlokken tot elken prijs l noemt hij in hetzelfde opstel "een beul". (*Gulden Winckel*, p. 179)

Zijn vriend Jan, die steeds wil dat hij praat l en dat moet elke interviewer willen, en uitlokken tot confidenties moet hij te elken prijs l heet hij in hetzelfde opstel "een beul". (boekuitgave, p. 2-3)

Luister naar deze ontboezeming (*Gulden Winckel*, p. 180)

Luister bijv. naar deze ontboezeming, welke ik citeer omdat ze zoo goed de "Van over mezelf en anderen"-bundels karakteriseert... (boekuitgave, p. 4)

Louis Couperus spreekt
in „DEN GULDEN WINCKEL“. De „maître charmeur“ is voor de eerste maal bezwiken voor den drang van een interviewer, onzen medewerker André de Ridder. Dit interessante vragengesprek wordt opgenomen in ons nr. van 15 Januari 1917, het 1e nummer van den 16en jaargang.

Zij, die zich thans als abonaat opgeven, ontvangen (zoolang de voorraad toereikend) GRATIS het December-nr. van den afgelopen jaargang, waarin de inleiding tot bovengenoemd interview.

Den Gulden Winckel
Geïllustreerd Maandschrift voor Hoeken vrienden
ONDER LEIDING VAN GERARD VAN ECKEREN
Per jaarg. van 12 nos. f.1.50; fr. p. p. f.1.80; buitenl. f.2.10

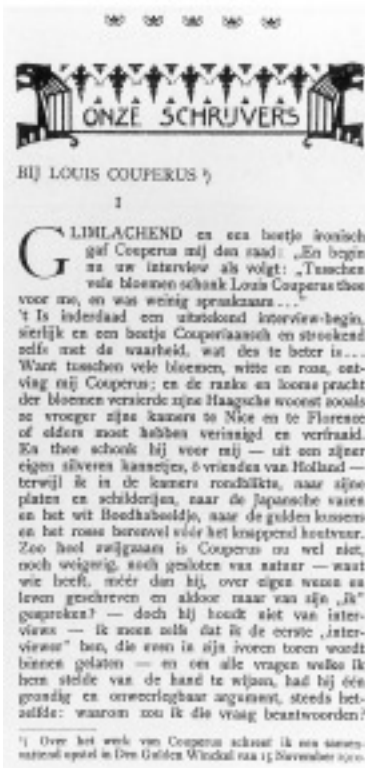
„DEN GULDEN WINCKEL“ is degelijk en toch afwisselend van inhoud; geeft artikelen over binnen- en buitenlandsche boeken en schrijvers, boekbesprekingen, tijdschrift.

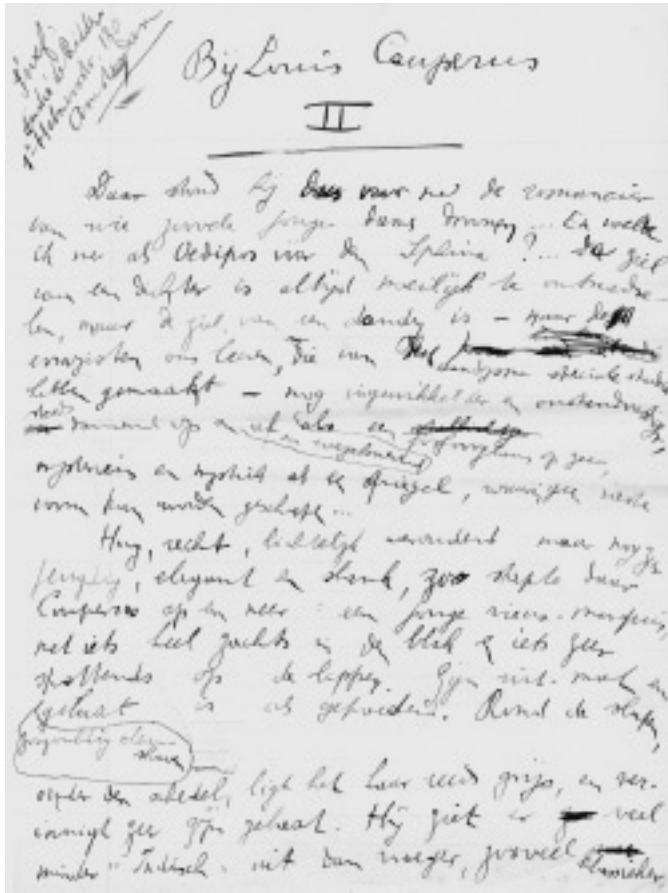
Geïllustreerd met portretten, handschriften en illustraties.
Proefnummers gratis.

Uitgave der HOLLANDIA-DRUKKERIJ te Baarn.

Bijlschrift

Bijlschrift

Bijchrift

brieven van Couperus aan De Ridder. Zo is in het boekje een vierde gedeelte toegevoegd waarin wordt verteld over Couperus' voordrachten. In een van zijn brieven had Couperus aangegeven dat hij daarover graag de mening van De Ridder wilde horen. Verder verplaatste De Ridder de openingsalinea van het *Gulden Winckel*-interview naar het tweede gedeelte van het boekje en schreef hij een nieuwe inleiding. Hierin benadrukte hij dat zijn portret van Couperus slechts een momentopname was, samengesteld op basis van drie bronnen: 'vele mededeelingen van den schrijver... enkele persoonlijke indrukken, opgedaan gedurende de paar uren welke ik in het huis van den schrijver sleet... allerlei citaten uit zijn werk, derwijze gekozen dat ze aanvullen wat ik heb gevoeld en vernomen...' (p. 1) Het boekje werd in mei 1917, onder de titel *Bij Louis Couperus*, uitgegeven door L.J. Veen, met illustraties en achterin een bibliografisch overzicht van Couperus' werk. De Ridder zelf verzamelde meer dan vijftien recensies. Een opmerkelijk aantal voor een auteur met wie het 'feitelijk gedaan' was! Het boekje kreeg een weinig enthousiast onthaal. De meeste recensenten vonden dat De Ridder de kans had gemist een belangwekkend en diepgravend portret van Couperus te schetsen.

De Ridder heeft zijn tekst voor de boekuitgave ook geactualiseerd. Zo is geheel nieuw de passage die begint met: 'En nu hij in "Het Vaderland" geene feuilletons meer schrijft, schenkt hij aan de "Haagsche Post" wekelijksche "Epigrammen", "waarin hij probeert geestig te zijn, humor te hebben of te blageeren". In deze reeks behandelt hij ook zelf weer al de vragen welke een interviewer gewoon is aan een schrijver te stellen. In een van de meest pittige opstelletjes der reeks heeft hij ons onlangs bijv. medegedeeld zijn indrukken tegenover de eigen boeken die "af" zijn, en dat stukje vol zachte ironie moet hier ook een plaatsje vinden.' (p. 7-8) Hierop volgt een lang citaat uit het epigram 'Boek af' dat op 30 december 1916, dus bijna een jaar na de dag van het interview, in de *Haagsche Post* verschenen was.

Een aantal veranderingen in de tekst is ingegeven door suggesties en kritiek in de

1.
19 februari 1916

Den Haag
2 Hoogewal.

19.II.XVI

WelEd.Geb Heer.

Het zal mij een genoegen zijn U ten mijnent te ontvangen maar vergun mij U te zeggen, dat ik zeér gekant ben tegen interviews en *geene* 'litteraire meeningen en opvattingen' heb, zoo dat ik vrees, dat U in een onderhoud met mij weinig materiaal zult vinden.

Ik heb verder reeds zelve zoo veel | te veel | van mijzelve gesproken in mijne feuilletons in *Het Vaderland* (in verschillende bundels verzameld) dat U, deze lezende, meer dan genoeg stof zoudt vinden om een geheele biografie van mij op te stellen. Mocht U echter Donderdag a.s. 24 Febr. om twee uur mij willen bezoeken, dan zal het mij een voorrecht zijn Uwe kennis te maken.

Geloof mij met de meeste hoogachting
Uw dienstw.
Louis Couperus

2.
Ongedateerd
[Poststempel envelope: 28.II.1916]

WelEd.Geb Heer André de Ridder
Pieter Pauwstraat 10.
Amsterdam

Den Haag
2 Hoogewal
Zondag

Zeer Geachte Heer.

Gaarne zal ik U Woensdag a.s., om 2 ure, ontvangen. Ik begrijp volkomen, dat het weêr niet toe lokte tot verplaatsing.

Geloof mij met de meeste hoogachting
uw dienstw.
Louis Couperus

Juist ontvang ik Uw schrijven. *Donderdag* 2 ure is ook goed.
In haast, op weg naar Zwolle, waar ik lees.

3.
Ongedateerd

Zeer Geachte Heer De Ridder.

Ik heb werkelijk niets aan te merken op uw artikel. Misschien had ik het wel interessant gevonden iets meer van een persoonlijke indruk te lezen en ook iets te hooren over mijn voordrachtskunst (zèlfs met het booze buitje, dat ik in Rotterdam om het leelijke décor had) maar ik leg mij er natuurlijk bij neêr, dat U uw artikel geheel compileerde uit mijn feulletons, zoo als ik uzelfen suggereerde.

Geloof mij intusschen
met vriendelijken groet
Gaarne Uw dw.
L.C.

4.
19 december 1916

Den Haag
2 Hoogewal.
19.XII.XVI

Zeer Geachte Heer.

U dank zeggende voor Uw brief, wil ik u gaarne verzekeren, dat mijn kleine correcties er niet toe doen maar dat ik het toch gewaardeerd zoû hebben zoo de uitgevers even gewacht hadden met de publicatie tot ik uw proef terug gezonden had: het zoû toch wel mogelijk geweest zijn, dat U zich in een détail had kunnen vergissen en dat eenige correctie noodig zoû geweest zijn.

Ik stel er dan ook *zeer* prijs op de beide andere gedeelten van Uw artikel even te mogen inzien en hoop dan, dat de uitgevers even geduld zullen willen hebben; ik, van mijn kant, zal spoediger de proeven terug zenden: ik ben wel eens *overstelp* met werk en correspondentie om *dadelijk* alles af te doen.

Ik wist eigenlijk niet, dat U nog twee vervolgstukken zoû geven op uw eerste artikel en zoo dit het geval is, waardeer ik zéer Uw beminnelijk, sympathiek eerste-gedeelte en zeg U mijn vriendelijken dank voor Uwe hartelijke appreciatie.

Met de meeste hoogachting
Gaarne uw dienstw.
Louis Couperus

Ik ontving werkelijk geen ex: van de heeren uitgevers.

5.
Ongedateerd

In *hartelijken* dank terug, per ommegaande; later meer per brief, ik ben ongesteld, ten minste niet fleurig.

Volgaarne uw dr.
L.C.

Den Haag.
28.XII.XVI

6.
28 december 1916

Zeer Geachte Heer.

Een enkel kort woord tot antwoord, daar ik ongesteld ben en niet lang schrijven kan. Mijnerzijds is er niets tegen een herdruk van Uw artikel: ik ben echter tegen een iconografie, daar ik reeds tal van malen gezegd en geschreven heb niet te hechten aan portretten, ja, dikwijls ze zelfs te verafschuwen. Tot de laatste categorie behooren die van Haverman en A. De Meester. Hoe kan een jong meisje een portret maken van een man van in de vijftig! Het is dan ook heel slecht.

Ik zal Veen een woordje schrijven.
Geloof mij steeds uw dw.
Louis Couperus

WelEd.Geb Heer André de Ridder
1ste Helmersstraat 130
Amsterdam

7.
Ongedateerd
[Briefkaart,
poststempel:
7.II.1917]

Zeer Geachte Heer.

Ik zend u per ommegaande de proef terug, met een paar opmerkingtjes en een paar schoolmeesterachtigheidjes, die u wel excuzeeren zult! Ik ben zeer geroerd door den sympathieken toon van uw artikel; hartelijk dank! Het doet mij veel genoegen, dat *De Komediante*n u bevielen; ik geloof zelf ook, dat het een nog al origineel en goèd werk is: zonder helden en heldinnen, zonder liefde, zonder intrigue! Niets dan de evocatie van een tijd en een milieu.
Spoedig eens tot ziens en volgaarne uw zeer dienstw.

Louis Couperus

In haast!!

Bijlschrift

Den Haag
I.III.XVII.

Zeer Geachte Heer de Ridder.

Het is mij een genoegen geweest Uw met zoo vele hartelijke sympathie en waardeering geschreven Artikel herlezen te hebben voor het in brochurevorm uit komt en ik kan U niet anders dan oprecht bedanken voor zoo vele vriendelijke woorden. Veel heb ik u niet tijdens ons samenzijn kunnen zeggen, dat nieuw was maar Uwe aanhalingen zijn met zorg gekozen en gegroepeerd en vormen te zamen wel een juist portret.

Op- en aanmerkingen, werkelijk ik heb ze niet. Ik zoû niet weten wat ik op uw arbeid zoû moeten op- en aanmerken. Misschien, dat U niet drie maal zeggen moet, dat ik mij poeier (één keer is meer dan genoeg: poeieren is voor menschen met tropische tradities iets heel eenvoudigs, en Querido poeiert zich ook, dus.... Ook zijn de woorden 'pruimtuiterig' (ik ken het niet) en 'traag-geaffecteerd' (hoewel misschien niet zoo bedoeld (geen beminnelijke toetsjes in het kader van Uw werk: ik voel mij zelve heelemaal niet 'geaffecteerd' omdat ik mij, onverschillig-weg, precies geef in het leven en in de litteratuur, zoo als ik ben; mijn 'affectatie' is een van die 'reputaties', die ik niet kan inzien: 'geaffecteerd', voor mij is 'gemaakt', 'denken welken indruk men maakt en daarna zich anders voordoen dan men is'; welnu, is deze definitie juist, dan ben ik, die volstrekt onverschillig ben over wat *men* van mij denkt, het tegenovergestelde van 'geaffecteerd'. Maar laat mij niet verder uitweiden over een paar woorden tusschen zoo vele woorden en u nogmaals herhalen, dat uw artikel mij veel plezier doet: ben ik oud (de lijnen uit mijn hand zeggen, dat ik heél oud zal worden, (werk ik niet meer en zit ik als een grijsaard te suffen bij mijn haardvuur, dan, denk ik, zal ik wel eens uw artikel op slaan om mij te herinneren hoe 'brillant', 'elegant' en waardeerbaar auteur Louis Couperus was in de dagen van vroeger.

Ik neem de gelegenheid te baat om u te zeggen, dat ik uw Essay over La Rochefoucauld met groot genoegen las: ik lees gaarne zulke litteraire portretten, en hoop, dat U er meerdere aan Groot-Nederland zult willen zenden.

Uw Ninon de Lenclos las ik, helaas, nog niet: ik heb zoo veel te werken, dat de lectuur wel eens, tot mijn schade, verwaarloosd wordt.

U vroeg mij in der tijd om een portret voor de brochure. Maar werkelijk, ik heb er geen, laat er *nooit* meer maken en haat portretten (niet alleen uit ijdelheid!); ook van mijn liefste vrienden en van mijn vrouw heb ik eigenlijk geen portretten.

Vergeef mij die eigenaardigheid en laat mij hopen, bij gelegenheid, U weêr eens de hand te drukken, dat ik nu in gedachte doe.

Met de meest vriendschappelijke groeten en collegiale waardeering

Hoogachtend uw dienstw.
Louis Couperus

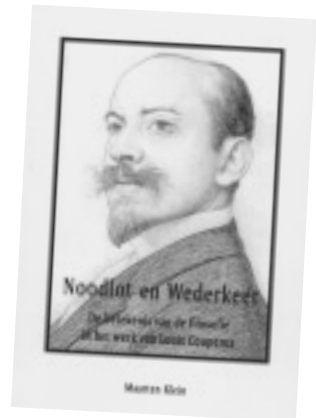
Ik zoek uw adres, vind het niet, en adresseer dus aan Veen

Recensie

Maarten Klein. *Noodlot en Wederkeer. De betekenis van de filosofie in het werk van Louis Couperus.*

Maastricht: Shaker 2000, 273 p.: ISBN: 90 42 30109 0. Prijs: f 79,-.

Wie van het woord 'filosofie' in de ondertitel van Kleins zojuist verschenen grote studie over Couperus leest, zou kunnen denken dat dit woord polemisch gebruikt wordt. Want schreef een andere kenner van Couperus' werk, te weten Luc Dirix in zijn *Louis Couperus en het decadentisme*, niet het volgende over de 'filosofie' van de Haagse auteur: 'Het is niet zonder reden dat het woord filosofie (...) hierboven tussen aanhalingstekens geplaatst werd, want Louis Couperus had geen filosofie.' En even verder: 'Couperus was geen denker.' Wie heeft gelijk, Dirix of Klein?

Omslag van *Noodlot en Wederkeer* van Maarten Klein.

Klein is natuurlijk geen onbekende in kringen van het Couperus Genootschap. Hij heeft al vele publicaties over zijn geliefde schrijver op zijn naam staan. Het boek dat nu is uitgekomen biedt veel meer dan een samenvatting van het eerdere werk, omdat oude thema's hier een veel bredere uitwerking vinden. Het gaat Klein in *Noodlot en Wederkeer* om een systematisch onderzoek naar Couperus' wereldbeschouwing, zijn ideeën dus, die hier veelal in verband worden gebracht met een aantal obsessies die het fin de siècle beheersten.

Met deze ideeënhistorische aanpak zet Klein zich af tegen de biografische aanpak die uit het Couperus-onderzoek kennelijk niet weg te branden valt. Kleins betoog krijgt dan iets knorrigs en dat is niet onbegrijpelijk. Want hij heeft gelijk: wij weten over Couperus' seksuele geaardheid of praktijken (if any) niets maar dan ook niets met enige zekerheid. Alle beweringen daarover zijn niet meer dan nogal sensatiebeluste speculaties die bovendien – en daar gaat het om – afleiden van wat werkelijk van belang is: de *schrijver* Couperus. Vandaar Kleins nadrukkelijke verklaring aan het eind van het eerste hoofdstuk: 'Mijn Couperus is de schrijver en niets dan de schrijver.'

Klein behandelt niet het hele oeuvre van Couperus, maar een aantal teksten die hij representatief acht: *Eline Vere*, *Noodlot*, *Extaze*, *Metamorfoze*, *Psyche*, *Jahve*, *De Zonen der Zon*, *Dionyzos*, *Aan den weg der vreugde*, *De berg van licht*, *Van oude mensen...*, *Antiek toerisme* en *Iskander*. Van deze teksten geeft Klein een uitvoerige analyse en interpretatie. Daar ligt m.i. ook de grootste waarde van het boek. Deze analyses, al dan niet voorbouwend op eerder onderzoek (onder meer Lukkenauer, Kraaijkaamp en Van Vliet) zijn subtiel en uiterst zorgvuldig gedocumenteerd. Zo laat de beschouwing over *Iskander* overtuigend zien hoe binnen het verhaal over Alexander op de achtergrond de figuur van Dionyzos een rol speelt. Bovendien wijst Klein op de mystieke aspecten van Alexanders tocht. Daarmee maakt hij Couperus' laatste grote roman doorzichtiger en benadrukt hij nog eens het belang van het thema 'wederkeer' in Couperus' werk. Overtuigend is ook zijn beschouwing over de invloed van het *Corpus Hermeticum* op *Antiek toerisme*. En zo vindt de Couperus-liefhebber vele boeiende inzichten in deze rijke studie.

Natuurlijk zijn er punten waarop men met de auteur van mening kan verschillen. Maar Kleins verdienste is dan wel dat hij zijn stellingen zo scherp formuleert dat een discussie mogelijk wordt. Herhaaldelijk wijst hij op de neerslag van de ideeën van Emerson en Nietzsche in de werken van Couperus. Een lastig probleem bij dit soort onderzoek verwoordt hij zelf op p. 235: 'Wie de invloed van de ene schrijver-filosoof op de andere wil nagaan, moet uiterst beducht zijn de invloed van derden niet te onderschatten.' Bepaalde opvattingen hangen in een bepaalde tijd in de lucht, d.w.z. ze zijn zo wijd verbreid dat het 'auteursrecht' nauwelijks meer valt te achterhalen. Bij voorbeeld dat idee van de eeuwige wederkeer: 'Zonder overdrijving kan men stellen, dat deze leer in de negentiende eeuw een grote populariteit had' (p. 236). Wanneer je dat toegeeft, wordt het hachelijk zulke ideeën aan Nietzsche of Emerson te koppelen – wat Klein op andere plaatsen in zijn boek wel degelijk doet.

Soms is het ook niet duidelijk wat we onder zo'n idee recue als dat van de eeuwige wederkeer nu precies moeten verstaan. Nu eens gaat het om een herhaling na eeuwen (Dionyzos-Alexander de Grote), dan weer om een herhaling binnen één tijd (in *De boeken der kleine zielen* weerspiegelt Addy's ongelukkige huwelijk dat van zij ouders) of zelfs in het leven van één persoon (*de binocle*).

Kortom, ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat Klein wel eens zijn meer relativerende opmerkingen vergeet. Zo is er bij voorbeeld de nadruk die hij legt op de 'compensatiethese' van Emerson, 'de wet die het evenwicht wil.' Die wet is volgens hem werkzaam in heel wat teksten van Couperus. Maar op een zeker moment merkt hij nuchter op dat deze wet 'in wezen neerkomt op het eenvoudige "na regen komt zonneschijn, en omgekeerd".' Tja, dan gaat het in feite om niet meer dan om het Engelse 'you win a few, you lose a few.' Dat bepaalde helden van Couperus aan hun overmoed ten gronde gaan, lijkt me eerder in verband te brengen met de klassieke hybrid-idee dan met Emersons herformulering van een cliché. Bordewijk schreef ooit over zijn boeken: 'Van mijn romans, groot en klein, meen ik dit te mogen zeggen: een ondeugd of de overdrijving van een deugd, ofschoon niet zonder een zekere indrukwekkendheid, voert uiteindelijk tot den ondergang.' Is Bordewijk dan ook al een Emersoniaan?

Klein draaft nog wel eens door in zijn jacht op ideeën, maar veel kan iemand vergeven worden die door passie voor het oeuvre van Couperus gedreven wordt.

De vraag blijft: was Louis Couperus nu een filosoof, zoals Klein hem ziet, of had hij helemaal geen filosofie – wat Dirix beweerde? Ik denk dat Klein overtuigend heeft laten zien hoeveel ideeën uit de Nieuwe Mystiek – alles wat zweverig was in het fin de siècle, dat hele Oibibio van toen – hun weg hebben gevonden in het oeuvre van Couperus. Maar tegelijkertijd – en daar begint het gelijk van Dirix – moeten we niet vergeten dat Couperus geen schriftgeleerde, maar een eclecticus was. Hij is soms slordig met termen (bij voorbeeld 'lymfatisch' in *Eline Vere* of 'hysterie' in *Van oude mensen*). Hij noemde 'Over lichtende drempels' een 'theosofisch' sprookje, terwijl het spiritisme veel sterker in de tekst aanwezig is. Hij gaf vaak tegenstrijdige verklaringen voor het gedrag van zijn personages.

De hele discussie over het belang van het noodlotsbegrip – waar Klein opnieuw tegenover Dirix staat – komt m.i. uit de dubbelzinnigheid van de romans voort. Natuurlijk gaat het om een kernbegrip bij Couperus, wie zal het ontkennen, maar de tegenstanders hebben evenzeer gelijk wanneer zij erop wijzen, dat het fatalisme bij Couperus' helden even vaak dient als makkelijk excuus om iets niet te doen (vergl. Dirix' studie, pp. 334-341).

Couperus was iemand die goed op de hoogte was van de ideeën die in zijn tijd opgeld deden, maar een filosoof in de zin van: iemand die zijn eigen denksysteem timmerde, kan hij nauwelijks genoemd worden. Hij grasduinde, maar systematiseerde niet. In die zin lijkt hij op latere collega's als Harry Mulisch (eeuwige wederkeer!), die ooit in een interview uitlegde waarom hij in de hermetische filosofie geïnteresseerd was, zonder zich op enige vorm daarvan vast te leggen. Het zijn losse elementen uit die filosofie die hem inspireren. Wie zich op één theorie vastlegt, loopt volgens Mulisch het gevaar van de fietser die tussen de tramrails gaat rijden: je raakt vast en valt.

Ook Couperus heeft de tramrails altijd zorgvuldig vermeden... (Ton Anbeek)

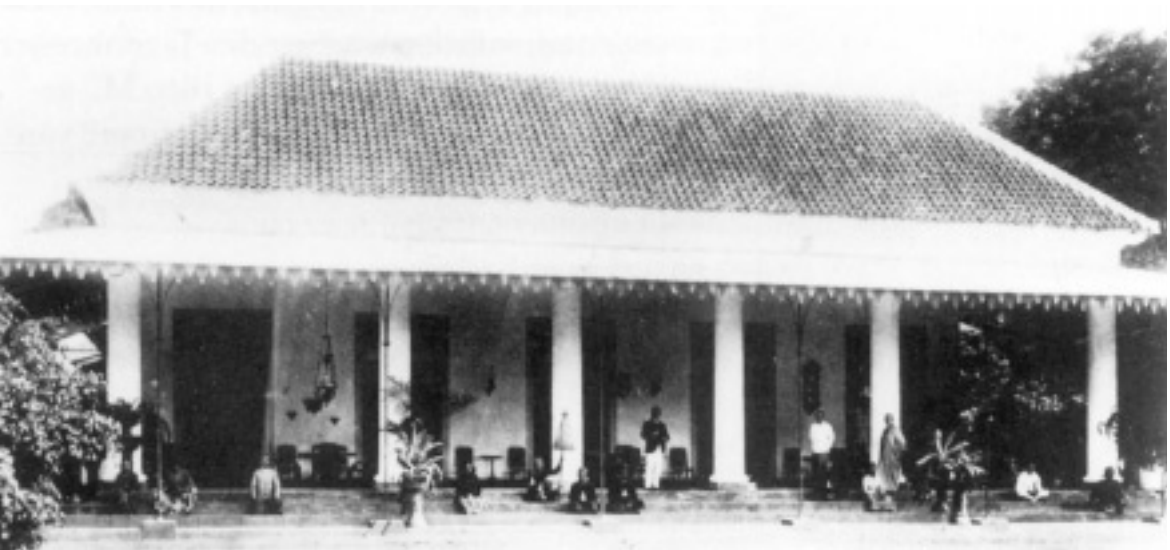
AANBIEDING

Noodlot en wederkeer

Van Maarten Klein

In een van zijn aardigste Epigrammen uit Louis Couperus de wens geen kind-van-zijn-tijd te zijn. 'En natuurlijk is het goed kind-van-zijn-tijd te zijn, maar ik, lezer, bedank ervoor.' In Noodlot en Wederkeer toont Maarten Klein aan, dat we deze woorden van de Haagse romancier niet al te serieus moeten nemen. Integendeel: zo Couperus iets was, was hij een kind van zijn tijd, een bijna ideaal kind van de periode die we 'fin de siècle' noemen. Hij kende de muziek en de beeldende kunst van zijn tijd buitengewoon goed, hij schreef boeken over cultfiguren van zijn tijd (Psyche, Dionysos en Helegabalus), en was vertrouwd met de belangrijkste filosofen van zijn tijd, zoals Ralph Waldo Emerson en Friedrich Nietzsche. Maarten Klein laat in Noodlot en Wederkeer zien, hoe Couperus als schrijver gebruik maakt van ideeën van deze filosofen. Dat hij deze mengt met theosofisch gedachtegoed, bevestigt alleen maar Couperus' kind-van-zijn-tijd' zijn.

De winkelwaarde van dit boek bedraagt f 79,-, maar u kunt dit boek (zo lang de voorraad strekt) voor f 65,- (inclusief portokosten) bij het Louis Couperus Genootschap bestellen. Indien u dit boek in uw bezit wenst te krijgen, dient u f 65,- over te maken op rekening 8155340 ten name van Stichting Louis Couperus Genootschap, Haviklaan 24, 2566 XJ Den Haag onder vermelding van uw naam en volledig adres. Wij sturen u het boek dan zo spoedig mogelijk toe.

Het residentiehuis in Pasoeroean, waar Couperus aan *De stille kracht* werkte.

HONDERD JAAR NA HET VERSCHIJNEN VAN *DE STILLE KRACHT* BEZOECT WILLEM DE VRIES HET RESIDENTIEHUIS

Passage in Pasoeroean

Veel liefhebbers van het werk van Louis Couperus kennen de foto: de resident van Pasoeroean, omringd door zijn personeel, voornamelijk poserend op de voorgalerij van het residentiehuis. Op deze plek voltooide Couperus enkele jaren later het manuscript van *Langs lijnen van geleidelijkheid* en maakte hij een begin met *De stille kracht*, waarin het huis een belangrijke rol speelt. In hoeverre komen de beschrijvingen van het residentiehuis in zijn roman overeen met dat op de foto? En wat zou, honderd jaar na dato, nog over zijn van dit huis? Zou het nog wel bestaan? Een bezoek aan het huidige Pasoeroean in Indonesië gaf uitsluitsel.

Door Willem B.S. de Vries

De imposante foto is gemaakt tegen het einde van de negentiende eeuw.¹ Toen bestond er op Oost-Java de residentie Pasoeroean met de gelijknamige hoofdplaats gelegen aan de Straat Madoera. Dergelijke opnamen sierden de fotoalbums die Europeanen van de betere stand in Indië in de negentiende eeuw samenstelden. Gerenommeerde fotostudio's, waaronder bijvoorbeeld Woodbury & Page in Batavia, gaven zelf ook albums uit die naar Europa terugkerende reizigers aanschafden als 'souvenir de voyage'.² De foto's zijn momenteel zeer gezocht, omdat zij historisch waardevol zijn en het nostalgische *tempo doeloe*-gevoel voeden. Op veilingen bieden verzamelaars veel geld voor deze onvergankelijke opnamen, die veelal verdwijnen in gesloten collecties.

Het huis in
de huidige staat.

Verzonken Indische wereld

Het is de onschatbare verdienste van de Indië-kenner Rob Nieuwenhuys (1908-1999) dat hij al vroeg talrijke Woodbury & Page-achtige foto's heeft getraceerd en gedocumenteerd. Nieuwenhuys publiceerde vier boeken met foto's, die alle worden begeleid door weemoedig stemmende beschrijvingen. Als indischman uit het vroege begin van de vorige eeuw kende hij de verzonken Indische wereld als geen ander. De fotoboeken van Nieuwenhuys bevatten vele afbeeldingen van plaatsen die Couperus heeft bezocht in de drie perioden dat hij overwegend op Java verbleef.³ Couperus heeft met zijn onovertroffen beschrijvingen van Indische taferelen in *De stille kracht* sterk bijgedragen aan het vastleggen van die voorgoed verloren tijd.

Nieuwenhuys wijdt in zowel zijn fotoboek *Baren en oudgasten* alsook in zijn literatuuroverzicht *Oost-Indische Spiegel* een hoofdstuk aan de Indische wereld van Couperus. In het eerste boek wordt in een beknopte kroniek van de familie Couperus aandacht besteed aan de tweede reis van Couperus naar Java, in 1899. Hij was toen zesendertig jaar oud en die reis vond plaats zevenentwintig jaar na zijn eerste aankomst op Java. Nieuwenhuys verhaalt hoe Couperus en zijn vrouw Elisabeth, na bezoeken aan onder andere Batavia en Buitenzorg, in juni van dat jaar de Midden-Javaanse residentieplaats Tegal bezochten. Hier diende Couperus' zwager Gerard J.P. (de la) Valette (1853-1922), die was getrouwd met zijn oudste zuster Trudy, al enkele jaren als resident. Toen Valette op 10 augustus 1899 naar de residentie Pasoeroean werd overgeplaatst, is Couperus hem kort daarop nagereisd.

Het verblijf van Couperus in het residentiehuis in Pasoeroean, als voorlopig eindpunt van een maandenlange en prachtige reis over Java, was literair zeer vruchtbaar. Hier voltooide hij zijn manuscript *Langs lijnen van geleidelijkheid* en begon hij op 8 oktober met *De stille kracht*.⁴

Ideeën voor zijn roman deed Couperus al op in Tegal en die kregen nadien in Pasoeroean meer vorm. Zijn ervaringen in de havenplaatsjes Tegal, aan de noordkust van Java, en in Pasoeroean, aan de oostkust, heeft hij in *De stille kracht* samengebracht in het fictieve plaatsje Laboewangi. Aangenomen mag worden dat Couperus de naam

Laboewangi heeft ontleend aan de Javaanse woorden *laboean* (ankerplaats) en *wangi* (geurig). Met het 'geurige' zal hij dan de welriekende natuur aldaar bedoeld hebben. In de Indonesische archipel hebben overigens meerdere havens een naam waarvan het eerste element *laboean* (in het Indonesisch: *labuhan*) luidt.

Valette

De foto van de groep op de voorgalerij van het residentiehuis in Pasoeroean verbeeldt treffend de lokale wereld van het binnenlands bestuur, zoals die wordt beschreven in *De stille kracht*. Alleen zou de aanwezigheid van de plaatselijke inheemse gezagsdrager, de regent (*adipati*), dit beeld hebben gecompleteerd. De resident straalt macht uit en lijkt zich bewust van zijn verantwoordelijkheid. Als vertegenwoordiger van de gouverneur-generaal behartigt hij 'honderde belangen van Europeanen en Javanen', heet het in *De stille kracht*.⁵

Hij onderschat echter de geheime vijandschap van de Javaan. Diens hostiliteit tegen de vreemde overheerser en de dreigende fataliteit die hiermee samenhangt, is het mystieke element en tegelijk het grondthema in de roman.⁶ Couperus heeft het naderend einde voor het Nederlandse bestuur van Indië, in geëigend Javaans *tjilaka* (onheil), goed aangevoeld. Hij zal hierover met Valette hebben gesproken, die hem ook over andere Indische zaken informeerde ten behoeve van zijn boek.

Valette was niet alleen goed op de hoogte van de toestand in Pasoeroean, hij kende ook andere delen van Java. Blijkens de jaargangen van de *Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië* heeft hij zware posten in verschillende residenties bekleed. Wat opvalt, is dat hij van 1882 tot 1889 al secretaris, dat wil zeggen plaatsvervanger van de resident van Pasoeroean was geweest. Uit de aard van deze functies kan worden afgeleid dat Valette door het gouvernement een bekwaam bestuursambtenaar werd bevonden. Het zal bekend zijn dat Valette zich daarnaast bijzonder geïnteresseerd was in literatuur. Hij gold als een begaafd schrijver die in 1880 de aandacht trok met zijn boek *Baren en oudgasten* (dat Nieuwenhuys inspireerde).

Voordelige posities

De kans is groot dat Couperus de foto van het residentiehuis, die Nieuwenhuys dateert op 1898, niet heeft gekend, omdat deze lange tijd alleen in particulier bezit was. Volgens Nieuwenhuys poseert in het midden van de voorgalerij van het huis de voorganger van Valette, resident André Salmon Vzn.(1844-1901). Rechts van hem, voor de pilaar, staat als enige Europese ongetwijfeld diens vrouw. Zij zouden zo model hebben kunnen staan voor de hoofdpersonen in *De stille kracht*, resident Van Oudijck en zijn vrouw Léonie. Volgens zijn dienststaat was Salmon resident van Pasoeroean van 15 september 1891 tot 10 augustus 1899. Direct daarvoor was hij vele jaren als assistent-resident in die residentie werkzaam geweest.⁷

Het residentschap van Pasoeroean was de laatste functie van Salmon, want hij kreeg op zijn verzoek in 1899 eervol ontslag en keerde naar zijn geboortestad Den Haag terug. Zo hij iets was - naast oud-Indisch ambtenaar - was ook hij een Hagenaar, om met Couperus te spreken. Salmon overleed twee jaar later in de Delistraat, in de Archipelbuurt waar toen ook Couperus woonde. Salmon zal op zijn wandelingen naar bijvoorbeeld sociëteit 'De Witte' aan het Plein, hét trefpunt voor Indischgasten, regelmatig de bij Couperus zogeheten 'hoge brug' (Nassaubrug) aan de Mauritskade zijn overgestoken. Zeer waarschijnlijk heeft Salmon kennis genomen van *De stille kracht*, dat

immers voor hem zoveel herkenbaars bevatte. In ieder geval zal er in 'De Witte' over het opzienbarende boek zijn gesproken.

Vermeldenswaard is verder dat het traktement van Salmon in Pasoeroean 1250 gulden per maand bedroeg, exclusief emolumenten.⁸ Om een idee te krijgen van de huidige waarde van het bedrag moet dit tenminste met de factor vijftien worden vermenigvuldigd. Valette, wiens dienststaat in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag om onverklaarbare redenen ontbreekt, zal hetzelfde salaris hebben ontvangen. Aangezien Valette tot 15 april 1907 in Pasoeroean in functie is geweest en gelet op de hoge functies die hij daarvoor vervulde, heeft hij een klein fortuin verdiend. Met dit kapitaal en zijn pensioen dat tegen de zesduizend gulden per jaar moet hebben bedragen, kon hij na zijn repatriëring, in 1909, zijn stand in Haagse kringen ruim ophouden.

In het algemeen waren de hogere ambtenaren in Indië er op uit 'voordelige posities' te verwerven, om aan het einde van hun carrière over een klein vermogen te kunnen beschikken. 'Zooveel binnen, en dan weg, uit Indië weg, naar Europa', typeert Couperus in *De stille kracht* hun mentaliteit.⁹ De rechtschappen Van Oudijck had een dienstbaardere instelling. Bovendien zag hij op tegen het 'vegeteeren in Den Haag, in een klein huis, met een bittertje in de Witte en in de Besogne-kamer - met oude pruiken ... brr!!'¹⁰ De gedachte hieraan gaf Van Oudijck kennelijk hetzelfde kriebelig gevoel dat Couperus kreeg als hij lang in Den Haag verbleef.

Pasoeroean was toentertijd voor elke bestuursambtenaar een gewilde standplaats. Deze residentie was economisch belangrijk, omdat zich hier de grootste suikerrietondernemingen van Java bevonden.¹¹ Vanuit Pasoeroean werd de ruwe suiker naar de veilingen in Nederland verscheept. Ambitieuze residenten in dit gewest probeerden met het opvoeren van de suikeropbrengsten de aandacht van het gouvernement op zich vestigen, omdat dit promotie voor hen kon opleveren. Ook Van Oudijck, de imaginaire resident van Pasoeroean, had in vijf jaar zijn gewest tot bloei weten te brengen.¹²

Onder degenen die Pasoeroean ooit als standplaats ambieerden, was ook overigens nog die andere beroemde schrijver. Vanwege de financiële aantrekkelijkheid verzocht Eduard Douwes Dekker (1820-1887) in 1859, toen hij opnieuw in Indische ambtelijke dienst wilde treden, de minister van Koloniën om te worden benoemd tot resident van Pasoeroean.¹³ Vanwege zijn reputatie als dilettant kwam Douwes Dekker niet in aanmerking voor deze post, trouwens voor geen enkele ambtelijke herbenoeming.

'Indisch-binnenlandsche sluimering'

Volgens de eerdergenoemde *Almanak* omvatte de residentie Pasoeroean in 1899 de drie afdelingen Pasoeroean, Bangil en Malang. De bezetting van het residentiekantoor, dat was gevestigd in het residentiehuis in Pasoeroean, bestond naast de resident uit de secretaris, een commies, een commies derde klasse en een aantal klerken.¹⁵ Zoals gebruikelijk werden zij bijgestaan door een aantal, ook in *De stille kracht* genoemde, *djoeroe toelis* (Indo-Europese schrijvers, kopiisten). De overeenkomst met het residentiekantoor in de roman van Couperus is frappant: naast Van Oudijck figureren hier de secretaris, twee commiezen, zes klerken en tal van schrijvers.¹⁶

De beperkte bezetting van het kantoor in Pasoeroean hield verband met de economische achteruitgang van de residentie. In 1899 waren er drie vrij grote landbouwondernemingen overgebleven, waarvan er slechts één suikerriet verbouwde.¹⁷ De toonaangevende reisgids voor Indië in die jaren, in 1896 uitgebracht door de Koninklijke Paketvaart-Maatschappij (KPM), spreekt over de lange kaden in Pasoeroean

'waarop bijna geen beweging meer heerscht'.¹⁸ Couperus heeft dit gegeven gebruikt ten behoeve van het thema van *De stille kracht*, want Van Oudijck was blind voor 'het verval van zijne stad'.¹⁹ Gezien zijn behoefte aan informatie is het voorstelbaar dat Couperus de destijds actuele KPM-reisgids heeft aangeschaft.

Het is ook in Pasoeroean waar de Nederlands-Indische publicist Willem Walraven (1887-1943) in 1929, toevallig exact dertig jaar na het verblijf van Couperus, een tweederangs hotel kocht. Wat dit betreft zijn er raakvlakken met *De stille kracht*. Walraven kwam, wat in Indië heette, 'uit de suiker'. Hij had in de jaren twintig (1921-1929) eerst op een suikerfabriek en daarna voor de vakvereniging De Suikerbond gewerkt. Het hotel van Walraven, voorheen hotel Morbeck, lag aan de Heerenstraat.²⁰ De Couperus-lezer weet dat de auteur de Heerenstraat in Laboewangi een rol laat spelen als de 'Lange Laan':

Aan die laan, als een avenue van tamarinde-boomen en flamboyants, lagen de villa's der voornaamste notabelen, flauw verlicht, doodstil, schijnbaar onbewoond, met, in de avondvaagheid opblankend, de rissen der gekalkte bloempotten.

De rezident wandelde eerst langs het huis van den secretaris; dan ter andere zijde een meisjesschool; dan de notaris, een *hôtél* [cursivering van mij, WdeV], de post, de president van den Landraad.²¹

De hotelonderneming van Walraven werd een mislukking, voornamelijk omdat er in Pasoeroean nauwelijks passanten kwamen. Ook hier is de gelijkenis met Laboewangi groot. Couperus schrijft dat er 'in het doodstille plaatsje van Indisch-binnenlandsche sluimering (...) niets was.'²² Walraven zou, in 1941, in het verhaal 'Op de grens' de kleinsteedse sfeer in het snikhete Pasoeroean nog eens onvergetelijk weergeven. Belangwekkend is zijn beschrijving van het residentiehuis, die in vergelijking met de foto ontluisterend is: 'Het residentshuis was eigenlijk een ruïne, met afgebrokkelde ringmuren en vervallen pleisterwerk.' Walraven probeert zich voor te stellen dat Couperus hier inderdaad heeft gelogeed en geschreven.²³

De sterk
verwaarloosde
voorkant van
het huis.

Verval

De bekende foto van het residentiehuis spreekt, wetend dat Couperus daar heeft gelogeed, tot de literaire verbeelding. Met enige fantasie ziet men Couperus, in de koelte van de vroege ochtend, in alle rust en met zicht op de *aloen-aloen* (centrale grasplein), op de voorgalerij schrijven. De onontbeerlijke fles *ajer belanda* (sodawater) bij de hand. Wellicht is hij af en toe afgeleid door het grappige geklets van een beo, die mogelijk ook de Salmons, evenals vele Europese families, in een bamboekooi op de galerij hielden. Het is tegen deze achtergrond dat de foto bij mij de vraag oproep of het huis nog zou bestaan. Een bezoek aan Pasoeroean heeft uitsluitel gegeven.

Vanuit het noordwestelijk gelegen Soerabaja leidt de Jalan Raya (Grote weg) naar Pasoeroean, via Jalan Niaga, vrij direct naar het centrum van het

oude stadsgedeelte. Het plaatsje maakt een aangename indruk en het is begrijpelijk dat Couperus het leven hier gezelliger vond dan in Batavia.²⁴ Evenals in de dagen van Couperus drijven hier Indonesiers van Chinese afkomst en nazaten van Indiase handelsfamilies de *toko's*, en beheersen Javanen de *pasar*. Natuurlijk zijn er de onvermijdelijke straatventers met duwkarretjes die *nasi pecel* (rijst met boontjes) en *mi bakso* (deegballetjes) proberen te slijten. Zij doen denken aan de 'voorbijgaanden Chinees' in *De stille kracht*, die aan het hek van het residentiehuis *katjang goreng* (gepofte boontjes) aan de kinderen verkocht.²⁵

De aloen-aloen uit *De stille kracht* blijkt een dor plantsoen, waar het grote erf van het residentiehuis ooit is bijgetrokken. De eeuwenoude, heilige waringinboom tegenover het huis die Walraven nog noemt, is niet meer. Als een nieuw symbool staat er nu een gedenkteken dat is gewijd aan de onafhankelijkheid van de Republiek Indonesië. Ten slotte is de oude islamitische begraafplaats die aan het erf grensde, geruimd.

Met de foto in de hand is het voormalige residentiehuis vrij gemakkelijk te vinden. 'Aan het einde der Lange Laan lag diep in zijn voortuin het Residentie-huis', schrijft Couperus.²⁶ Maar de werkelijkheid is anders. Aan de westzijde van het plantsoen bevindt zich het huis, zoals de nieuwe foto toont, inmiddels ommuurd en ingeklemd tussen winkels en gebouwen. Het staat aan een straat die toepasselijk Jalan Alun Alun heet. Het huis is niet bewoond en lijkt als kantoor te worden gebruikt door een gemeentelijke instantie. Rechts van het huis is de nieuwe, groen glanzende moskee Agung Ali Anwar verzezen, die het oude *mesjid* uit de tijd van Couperus vervangt. Het is betreurenswaardig dat voor deze nieuwbouw de bijgebouwen van het residentiehuis zijn gesloopt.

Het residentiehuis zelf is in de jaren na het bezoek van Walraven ingrijpend verbouwd. Hierbij is de karakteristieke architectuur, die alle gebouwen van de koloniale overheid in de negentiende eeuw kenmerkte, ernstig geweld aangedaan. Aan de voorzijde van het huis bestaat nog een ingang en de ramen in de zijmuren zijn dichtgebouwd. Van de marmeren vloer van de voorgalerij, die wellicht net zo 'gladwit spiegelde' zoals in *De stille kracht*,²⁷ resteren twee gebroken tegels voor de ingang. De pleisterzuilen zijn zwaar aangetast, de sierlijke daklijst is verwijderd en de buitenpetroleumlampen zijn waarschijnlijk het eerst verdwenen.

Er is niets te proeven van de bijzondere sfeer van het huis die uit de roman van Couperus spreekt. Het lijkt alsof het huis ook fysiek is geteisterd door de *pontianaks* (spoken) die in *De stille kracht*'s nachts actief waren. Verkeerde het huis ten tijde van Walraven al ernstig in verval, nu moet het opnieuw nodig worden gerestaureerd en eigenlijk in de oorspronkelijke staat worden teruggebracht. Tot het zover is, wordt het rode pannendak voortdurend met water besproeid om uitdroging en instorting ervan te voorkomen.

Ondanks de verbouwing valt op dat de voorzijde van het residentiehuis die Couperus beschrijft in het begin van *De stille kracht* niet van dit huis is. Het heeft niet de 'portiek (...) met eene uitbreiding van indrukwekkend paleisportaal' gehad en er zijn ook geen verschillende galerijen geweest.²⁸ Dit alles ontbreekt ook op de oude foto van het huis in Pasoeroean. De beschrijving door Couperus komt inderdaad overeen met het majestueuze residentiehuis van Tegal, zoals Nieuwenhuys heeft aangetoond.²⁹ Met Bastet moet worden geconcludeerd dat Couperus gegevens van het residentiehuis in Tegal met die van het huis in Pasoeroean heeft gecombineerd voor de beschrijving van het huis in *De stille kracht*.³⁰

Aan de zuidzijde van het plantsoen, waar een bordje met Jalan Nusantara (Archipelweg) staat, herkent men de dienstwoningen van de toenmalige koloniale

ambtenaren en de officieren van het KNIL-garnizoen. Gebouwd volgens het gangbare koloniale model, zijn de woningen eveneens lelijk verbouwd. De weg leidt naar de oude Europese wijk, die voor deel nog wel een statige koloniale sfeer ademt. In tegenstelling tot het residentiehuis zijn de eveneens wit gepilaarde villa's van de notabelen en 'suikercorps' goed onderhouden. Het zijn merendeels huizen van hoge overheidsfunctionarissen en kantoorpanden. In één hiervan is, hoe kan het anders, de Indonesische Suiker Maatschappij gevestigd. Er zijn in Pasoeroean nog dingen bij het oude gebleven, alleen de elites hebben definitief gewisseld. 📍

Ter wille van de consistentie is voor de Maleise en Javaanse plaatsnamen en termen (mede voor de 'couleur locale') zo veel mogelijk de oude spelling gebruikt.

Noten

1. De foto is afkomstig uit de collectie van het Letterkundig Museum in Den Haag. Het origineel, waarvan de maker onbekend is, bevindt zich echter in een particuliere verzameling. Bastet nam de foto op in *De wereld van Louis Couperus*. Amsterdam 1991, p.89.
2. Zie S. Wachlin, *Woodbury & Page. Photographers Java*. Leiden 1994.
3. Het gaat om zijn jeugdijaren van 1872 tot 1878 en zijn toeristische reizen 'oostwaarts' van 1899 tot 1900, en van 1921 tot 1922. Zie Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam 1987, p.619-634.
4. Aan de roman legde Couperus half april 1900, teruggekeerd in Europa, de laatste hand.
5. *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.155.
6. idem, p.230-231.
7. Informatie uit het Algemeen Rijksarchief (ARA), Den Haag, archief Ministerie van Koloniën, Stamboeken Burgelijke Ambtenaren in Oost Indië 1814 - ca.1940, inventarisnummer A909, folio Q 476 (A. Salmon Vzn.); nummer A912, folio T 103 (G.J.P. Valette) ontbreekt.
8. Zie idem.
9. *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.210.
10. idem, p.36.
11. In het verleden, vooral ten tijde van het cultuurstelsel, was de suikerhoofdstad van Java een aanmerkelijk lucratiever post geweest. Toen ontvingen succesvolle residenten hoge productietoelagen (cultuurprocenten) op hun salaris. Gaandeweg kwam de suikerlandbouw steeds meer in handen van particuliere ondernemers die gefortuneerd werden. Zo was in *De stille kracht* ook de suikerfabriek 'Patjaran', vijftien paal (22,5 kilometer) buiten Laboewangi gevestigd en eigendom van de Indische familie De Luce, een bedrijf dat in de goede jaren miljoenen gulden winst opleverde. De benijdenswaardige omstandigheden waarin suikerdynastieën, zoals de familie De Luce, verkeerden, wordt helder beschreven door C. Fasseur in zijn baanbrekende studie *Kultuurstelsel en koloniale baten*. Leiden 1975.
12. *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.33.
13. Zie Multatuli, *Volledig Werk*, deel 10, p. 122. Toevallig was dit precies veertig jaar voor de benoeming van Valette. In een brief van 20 november van dat jaar bekende de chronisch armlastige ex-assistent-resident van Lebak Douwes Dekker aan zijn vrouw Everdine: 'De schulden jagen mij naar Indie.' (idem, p.121).
15. *Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1899*. Batavia 1900, p.188-190.
16. *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.40. Bovendien moet de aandacht worden gevestigd op enige gelijkens tussen de naam van de regent in *De stille kracht* en die van de regent van Pasoeroean. Heet de inheemse gezagsdrager in Laboewangi Raden Adipati Soerio Soenario Adiningrat (p.34; 49), de naam van de regent in Pasoeroean luidde Raden Mas Adipati Ario Soegondo. Het lijkt er sterk op dat Couperus de naam van zijn regent heeft gebaseerd op die van de laatstgenoemde, met wie hij vast wel kennis heeft gemaakt. Het is overigens dezelfde Almanak die de ondergeschikten van Van Oudjick bestudeerden voor eventuele mogelijkheden tot promotie (p.34). De procedure was dat de gouverneur-

generaal, in die jaren W. Rooseboom (1899-1904), op voordracht van zijn hoofden, ambtenaren benoemde. Ambtenaren die hiervoor in aanmerking kwamen, konden hun belangstelling voor bepaalde functies bij hun chefs kenbaar maken.

De aloen-aloen, gezien met de rug naar het residentiehuis.

17. *Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1899*. Batavia, 1900, p.298-299; 431.
18. J.F. van Bemmelen en G.B. Hooyer, *Reisgids voor Nederlandsch-Indië, samengesteld op uitnodiging der Koninklijke Paketvaart Maatschappij*. Batavia 1896, p.75.
19. *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.39.
20. F. Okker, *Dirksland tussen de doerians. Een biografie van Willem Walraven*. Amsterdam 2000, p.142-144; 240.
21. *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.7.
22. idem, p.123; 41.
23. W. Walraven, *Op de grens. Korte verhalen, brieffragmenten, kronieken*. Amsterdam, 1952, p.14-15.
Couperus werd door Walraven bewonderd, omdat die - evenals hijzelf - niet over een 'diploma' beschikte.
Zie F. Okker, *Dirksland tussen de doerians. Een biografie van Willem Walraven*. Amsterdam 2000, p.189.
24. Zie Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*, p. 227.
25. *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.30.
26. idem, p.5.
27. idem, p.12.
28. idem, p.5-6; 12.
29. In Rob Nieuwenhuys' *Baren en oudgasten*. Amsterdam 1981, p.150 staat een oude foto van het huis in Tegal die dit duidelijk aantoon.
30. Zie Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*, p.233.

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

KOMENDE TENTOONSTELLING VAN 16 NOVEMBER 2000 - 1 APRIL 2001

‘Couperus inspireert... beeldend kunstenaars’

De nieuwe tentoonstelling in het Louis Couperus Museum staat in het teken van de beeldende kunst. Zij kwam tot stand naar aanleiding van een initiatief van Els Hoogendoorn, bestuurslid van het Haags Schilderkunstig Genootschap Pulchri Studio.

Pulchri heeft zijn leden gevraagd zich te laten inspireren door het oeuvre van Couperus. Het is overigens niet de eerste keer dat de vereniging dit doet. Op het aan Couperus gewijde Boekenbal van 1974 dat in Pulchri gehouden werd, hingen door de eigen kunstenaars vervaardigde decors die waren gewijd aan de verschillende periodes in Couperus' leven. Een aantal hiervan is nu op de expositie in het Couperus Museum te zien. De tentoonstelling in Pulchri begint op 2 december 2000.

Voor het Louis Couperus Museum was dit gegeven een uitgelezen gelegenheid te onderzoeken wat er in de afgelopen eeuw

op dit gebied gebeurd is. Welke kunstenaars hebben het werk van Couperus als uitgangspunt voor eigen werk genomen, al dan niet in opdracht? Dat blijkt een fascinerende reeks te zijn, van Jan Toorop tot Jan Wolkers. Toorop smeekte de uitgever Veen om illustraties te mogen maken bij *Psyche*: 'Ik ken trouwens ook geen tweede werk in onze hollandschen litteratuur, die zich zoo goed voor mij te illustreeren laat als *Psyché*.' Veen liet zich niet vermurwen, hij vond het te begroetlijk. Vooral in de tweede helft van de twintigste eeuw komt driedimensionaal werk tot stand, met als één van de laatste en interessantste voorbeelden Jan Wolkers' kunstwerk in Almere, *De berg van licht*.

In de komende tentoonstelling wil het Couperus Museum een zo breed mogelijk overzicht geven van hoe Couperus in de loop der jaren verschillende beeldend kunstenaars heeft geïnspireerd. ♣

De tentoonstelling opent op donderdag 16 november a.s. en duurt tot 1 april 2001.

Psyche (1984) door Fioen Blaisse. Bronsplastiek

TENTOONSTELLING NIPPON

Louis Couperus en Japan

2000 was het jaar van de herdenking van de 400-jarige relatie tussen Nederland en Japan. Het Louis Couperus Museum sloot zich volgaarne bij dit onderwerp aan door Couperus' reis door dat land te belichten. Van maart tot augustus was Couperus in Japan; hij lag er zeven(!) weken in een ziekenhuis. En zoals men weet, kwam Couperus ziek terug en overleed hij nog geen jaar later, slechts 60 jaar oud. Maar in een tweetal boeken heeft hij ons het resultaat nagelaten van zijn indrukken: *Nippon en Het snoer der ontferming*.

Japannoloog Chris van Otterloo sprak op de opening van de tentoonstelling over het gajin-complex, het feit dat veel buitenlanders die voor kortere of langere tijd in Japan verblijven, reageren op

dezelfde manier als Couperus: 'Oh, Japan!, Oh, de Japanners!' Aan de ene kant wordt er geklaagd over de nabootsing van de Westerse cultuur en het feit dat er zo weinig over is van het authentieke Japan, maar aan de andere kant is Japan de buitenlanders niet westers genoeg en dat geldt dan vooral voor de toegankelijkheid van de bevolking. Ook wordt er geklaagd over het gebrek aan kennis van Europese talen, het comfort van de hotels en de begaanbaarheid van de wegen. Sla Couperus er maar op na. Van Otterloo besloot zijn speech met de verrassende constatering dat Nippon als reisverslag nog volslagen actueel is.

Het was leuk te merken dat door het onderwerp van deze tentoonstelling ook een aantal Japanners met het museum heeft kennisgemaakt. De grote maar mooie advertenciacampagne in de *NRC* heeft ongetwijfeld positief gewerkt op het bezoekersaantal. De tentoonstelling eindigt op zondag 12 november. ♣

Lustrumtentoonstelling 2001

Het jaar 2001 is een bijzonder jaar voor het Louis Couperus Museum; het eerste lustrum wordt gevierd. De jubileumtentoonstelling zal worden gewijd aan Couperus' klassieke romans, waarbij vooral gedacht wordt aan de Romeinse oudheid. ♪

Museumregistratie

De Stichting Het Nederlands Museumregister werkt sinds 1997 aan een onderzoek naar de kwaliteit van musea in Nederland. Musea moeten aan bepaalde voorwaarden voldoen als zij in aanmerking willen komen voor het zogenaamde keurmerk van erkend museum. Die voorwaarden gelden net zo goed voor de grote musea, zoals het Rijksmuseum in Amsterdam, als voor de kleintjes. De keuring is bedoeld om de kwaliteit van musea zichtbaar te maken, te bewaken en te verbeteren. De weg naar de registratie wordt gezien als stimulans en aanzet tot verbetering van bepaalde zaken op het gebied van behoud en beheer die, zeker in een klein museum, achterop kunnen raken.

Het deed het Louis Couperus Museum veel genoegen te vernemen dat het onderzoek naar de eerste registratiefase goed is verlopen. Een citaat uit het verslag van de commissie: 'Conform het advies van de provinciale adviescommissies museumregistratie voor Zuid-Holland hebben wij besloten dat het LCM in aanmerking komt voor voorlopige registratie. Wij verwachten het museum binnen drie jaar te kunnen opnemen in het Museumregister.' Organisatie, beleid en onderzoek voldeden aan de eisen. In de nabije toekomst zullen wij nog enkele cursussen volgen op museaal gebied. Wij zien de toekomst als volledig erkend museum vol vertrouwen tegemoet. ♪

Boeken ten geschenke

Tot ons grote genoegen ontvangt het Louis Couperus Museum regelmatig schenkingen van boeken van Couperus. Er zijn tal van redenen of gelegenheden om boeken op te ruimen, maar wanneer het boeken van

Couperus betreft aarzelt men gelukkig vaak om ze zomaar van de hand te doen. Het gaat blijkbaar als met de dochter van Couperus' uitgever Veen in 1960. Bij het opruimen van het Veen-archief stond zij op het punt ook diens brieven te vernietigen maar nee, 'Couperus, nee... dat gaat niet.' (Lezing Frédéric Bastet bij opening tentoonstelling in Meermanno Westreenianum, 5 november 1999).

Het museum is blij met deze schenkingen. Zelf aankopen doen is nu eenmaal financieel bezwaarlijk. En het gaat zeker niet alleen om eerste drukken. Wij streven ernaar juist zoveel mogelijk uitgaven bijeen te brengen, ook de jongere varianten, om uiteindelijk een totaal overzicht te kunnen laten zien. De diverse herdrukken geven inzicht in de waardering voor Couperus' werk in bepaalde perioden, terwijl de banden op een boeiende wijze de tijdgeest weerspiegelen. En altijd blijkt weer dat toeschouwers geroerd zijn bij het zien van een oude uitgave zoals zij die zelf ook (gehad) hebben en waarbij de herinnering aan een prettige leeservaring boven komt. ♪

ANWB-bewegwijzering Louis Couperus Museum

Het was een heuglijk moment op 10 augustus 2000. Op die dag werd, zoals dat heet, het museum weer een beetje meer op de kaart gezet. In het kader van het Haagse bewegwijzeringsproject werd een nieuw bord bevestigd op een al bestaande mast op de hoek van Javastraat en Zeestraat. Behalve de richting naar Museum Mesdag, Vredespaleis en Museum voor Communicatie vindt de geïnteresseerde wandelaar daar nu ook de richting naar het Louis Couperus Museum. ♪

ANWB-bewegwijzering op de hoek van Javastraat en Zeestraat.

Van en over Couperus en anderen

Eind september verscheen in de Salamander Klassiek-reeks de herdruk van Louis Couperus: *Van oude mensen, de dingen, die voorbijgaan...* met een nawoord van F.L. Bastet. De gebonden uitgave kost f 18,-. ♪

Couperus Vercierd

Op 5 november 1999 hield Frédéric Bastet een openingstoespraak in het Museum van het Boek/Meermanno Westreenianum ter gelegenheid

van de opening van 'De Vercierders', een tentoonstelling over de rijk versierde boekbanden die rond 1900 werden uitgegeven.

De tekst van deze toespraak, met de titel *Couperus Vercierd*, is nu als zelfstandige boekuitgave verschenen bij de Statenhoppers te Den Haag. Het boek werd gezet uit de Ehrhardt en de Molé en, in boekdruk, in twee kleuren gedrukt op Zerkall Bütten-papier. Het boekje telt 19 bladzijden en werd met de hand gebonden in een met bladgoud bestempelde fluwelen band. Alle exemplaren zijn door de auteur in het colofon gesigneerd. De oplage bedraagt 90 exemplaren, waarvan er 65 voor de verkoop bestemd zijn.

U kunt *Couperus Vercierd* bestellen door overmaking van f 90,- op gironummer 2770924 ten name van J. Schipper te Den Haag, onder vermelding van 'Couperus'. Het boek kan desgewenst bekeken worden in het Louis Couperus Museum. ♪

Noodlot en Wederkeer

Van Maarten Klein verscheen onlangs de veelomvattende studie *Noodlot en Wederkeer. De betekenis van de filosofie in het werk van Louis Couperus*. Ondanks dat Couperus ooit verzuchtte liever geen kind-van-zijn-tijd te zijn, probeert Klein in zijn boek aan te tonen dat bijna alle kenmerkende aspecten van het fin de siècle een plaats hebben gekregen in het oeuvre van de auteur. Couperus kende de muziek en de beeldende kunst buitengewoon goed,

hij schreef boeken over de cultfiguren van zijn tijd (zoals Psyche, Dionysos en Heliogabalus) en hij was vertrouwd met de belangrijke filosofen van zijn tijd (zoals Ralph Waldo Emerson en Friedrich Nietzsche).

Maarten Klein demonstreert op welke manier Couperus de ideeën van deze filosofen in zijn romans, verhalen en feuilletons heeft verwerkt. *Noodlot en Wederkeer* is een uitgave van uitgeverij Shaker en kost f 79,-. Een recensie van dit boek door Ton Anbeek vindt u elders in dit nummer. ♪

Ramsj

Sprookjes van Oscar Wilde

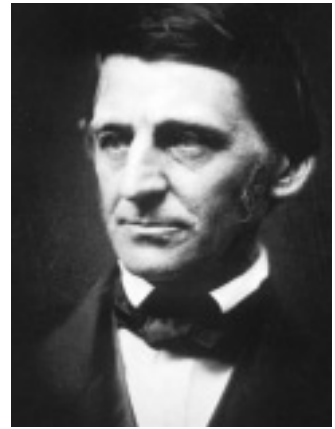
De verhalen en sprookjes van Oscar Wilde hebben de tand des tijds doorstaan en zijn nog even sprankelend en verrassend als in de tijd dat ze Wilde op slag beroemd maakten. Prachtig vertaald door Gerrit Komrij. *De gelukkige prins en andere verhalen*, uitgegeven bij de Arbeiderspers in 1995 is bij De Slegte verkrijgbaar voor f 12,90. ♪

Louis Couperus

Bij De Slegte is ook *De Berg van Licht* te koop in een uitgave van Goossens voor de prijs van f 7,95. ♪

Emile Zola

Frederick Brown is de auteur van *Zola. A life*, een lijvige biografie over de sociale, politieke en intellectuele wereld waarin de naturalist Zola zich bewoog. Het boek is uitgegeven bij Papermac in Londen en te koop bij Nayler voor f 16,95 (paperback). ♪

Ralph Waldo Emerson, circa 1857.
Foto: Southworth and Hawes

Mijn reis naar Lourdes

Bij De Slegte verscheen onlangs het eerste deeltje uit de 'Lourdes-bibliotheek' van Conserve: de bondige, vaak treffende aantekeningen die Zola eind september 1892 maakte tijdens zijn bezoek aan Lourdes. *Mijn reis naar Lourdes* is te koop voor f 9,95 (paperback). ☛

J.K. Huysmans

In dezelfde serie is ook een boek van J.K. Huysmans te koop bij De Slegte, getiteld *Lourdes en de massa*. Prijs: f 14,90. ☛

Kunst van de negentiende eeuw

Ter ere van het tweehonderdjarig bestaan van het Rijksmuseum Amsterdam geeft uitgeverij Waanders in samenwerking met het Rijksmuseum enige catalogi uit die bestaande collecties van het museum begeleiden, maar ook bestandscatalogi die de rijke verzamelingen van het Rijksmuseum ontsluiten. Wij selecteerden er twee: *Poëzie der werkelijkheid. Nederlandse schilders van de negentiende eeuw* met een inleiding door Ronald de Leeuw. f 49,50 (paperback) en *Rond 1900. Kunst op papier in Nederland*. f 59,50 (paperback). Van beide boeken is ook een Engelse editie verkrijgbaar. De boeken zijn te koop in de betere boekhandel of in de winkel van het Rijksmuseum. Voor meer informatie kunt u zich wenden tot Waanders Uitgevers, e-mail: info@waanders.nl, tel: (038) 465 86 28. ☛

in krant en tijdschrift

Tuthola

Dat Gerard Reve voor veel in literatuur geïnteresseerde homoseksuelen een rolmodel is geweest, is bekend. Dat ook Couperus voor hen als lichtend voorbeeld heeft gediend, hoor je wat minder vaak. Toch was Couperus en met name zijn roman *De berg van licht* voor de veertienjarige Paul Schnabel, tegenwoordig directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau en hoogleraar Sociologie, een echte *eye-opener*. In de *NRC*-rubriek 'Het beslissende boek van:...' (29 september) vertelt Schnabel over de schok die de roman bij hem teweegbracht: 'Het was voor die tijd een heel schokkende roman, omdat daarin de "perversies" van het Romeinse Rijk in de tweede eeuw na Christus op een weliswaar heel literaire manier, maar toch zeer open en enthousiast werden beschreven. Op die leeftijd doen boeken je erg veel, meer dan later in je leven.' De volwassen Schnabel is evenwel nog steeds een liefhebber van het werk van Couperus, maar dan vooral van zijn Haagse romans die hem als socioloog zeer aanspreken: 'Die Haagse romans zitten vol met elementen die je psychoanalytisch en vooral ook sociologisch kunt duiden, omdat Couperus die dingen heel goed opmerkte. Zijn beschrijving van het leven van de elite is prachtig. Hij is opvallend zuinig met informatie en treft toch het geheel, dat vind ik bijzonder virtuoos.' Naast alle bewondering voor Couperus heeft Schnabel ook kritiek: 'Het was een aansteller van de eerste orde. Als je leest wat voor eisen hij stelde aan de lunch, alvorens een lezing te geven! Wat dat betreft was het een echte tuthola.' ☛

Verbannen naar Duinoord

In de rubriek 'Haagse histories' van de Haagse wijkkrant *Haagwestnieuws* (30 augustus) schrijft Karel Wagemans over het bekende bronzen beeld van Eline Vere, gemaakt door Theo van der Nahmer, dat, sinds het in 1959 aan het begin van

de Groot Hertoginnelaan werd geplaatst, is uitgegroeid tot een symbool van Den Haag in het algemeen en van de wijk Duinoord in het bijzonder. Wagemans verbaast zich evenwel dat Eline nu juist in deze wijk kwam te staan: 'Want Louis Couperus was van Duinoord bepaald niet gecharmeerd, en die mening heeft hij nooit onder stoelen of banken gestoken.' Volgens Wagemans is het veelbetekend dat Couperus de hatelijke Adolfine van Saetzema uit *De boeken der kleine zielen* tot een roemloze verbanning naar juist dat gedeelte van Den Haag veroordeelde. Couperus wist toen nog niet dat hij zelf later zijn intrek zou nemen in het hotel 'Duinoord' aan het Sweelinckplein nr.14, zij het maar voor twee weken. Over dit korte verblijf zou hij later schrijven: 'Ik woonde in Duinoord en nu zal iedereen het [mij] vergeven, even goed zich te kunnen voorstellen in Nijmegen of Arnhem te wonen. Neen, mij is Duinoord niet Den Haag...' 🍀

Kind van zijn tijd

Naar aanleiding van zijn boek *Noodlot en wederkeer. De betekenis van de filosofie in het werk van Louis Couperus* verscheen in *De Gelderlander* van 30 augustus een kort vraaggesprek met de auteur Maarten Klein, waarin hij zijn erge uitspraak over de autobiografische interpretaties van Couperus' werk. Klein stoort zich vooral aan de wijdverbreide aanname dat uit zijn boeken klip en klaar zou blijken dat Couperus homoseksueel was: 'Omdat er toevallig wat homo's in de boeken van Couperus voorkomen, zou dat wat zeggen over de seksuele voorkeuren van de man? Dat gaat helemaal nergens over.' Volgens Klein is het werk van Couperus niet biografisch: 'Ik vind het een simpele manier van denken. Alsof Couperus in zijn boeken voortdurend met zijn eigen levensprobleem bezig was. Wat ik met mijn boek wil, is dat men ziet dat het werk van Couperus past in de tijd waarin hij leefde. De onderwerpen die hij aansneed, zoals androgynie en homoseksualiteit, slaan niet op zijn persoonlijke leven, maar op de tijdgeest van het fin de siècle. Couperus was een kind van zijn tijd, geen autobiograaf.' 🍀

De Hollandse André Gide

Ondanks de beschikbaarheid van steeds meer en betere Engelse, Franse en Duitse vertalingen is het

zeer twijfelachtig of de Nederlandse literatuur zich ooit in dezelfde mate zal kunnen verheugen in de warme belangstelling van de buitenlander als bijvoorbeeld onze nationale schilderkunst. Daar legt de gemiddelde Nederlander zich overigens gemakkelijker bij neer dan de buitenlandse pers, die keer op keer, in verschillende landen, een lans probeert te breken voor de rijkdom van onze letteren. Een recent voorbeeld hiervan is het artikel van Julian Evans in *The Independent* van 15 juli, dat onder de ietwat ronkende titel 'Hail the new Orange order' een vijftal recent vertaalde moderne romans onder de aandacht van de Engelstalige lezer probeert te brengen (onder andere van Anna Enquist, Arthur Japin en Connie Palmen). Evans vraagt zich af waarom de Nederlandse literatuur, in tegenstelling tot de schilderkunst, relatief onopgemerkt blijft in het buitenland. Behalve de bekende verklaringen als bijvoorbeeld de taalbarrière ziet Evans ook een artistieke reden voor de jarenlange veronachtzaming van de Nederlandse letteren: Nederlanders zijn van nature sociaal-realist. Evans: 'Without sidelining (say) Cees Nooteboom's playful fictions, it turns out that in social realism, as in painting, the Dutch have a considerable ability.' En aangezien de banvloek van de kunstkritiek over het realisme nu opgeheven lijkt, staat niets een appreciatie van de Nederlandse literatuur meer in de weg, aldus de Engelse criticus. Evans eindigt zijn essay met de constatering dat in ieder geval één Nederlandse schrijver zich ooit wél duidelijk wist te profileren in Engeland: 'When the married homosexual novelist Louis Couperus - Holland's answer to André Gide - visited England before the First World War, he was received both by Prime Minister Asquith and the Opposition leader. One can hardly see Blair or Hague entertaining a desire to speak to any European novelist. But for us ordinary mortals, there is a terrific richness of Dutch produce to enjoy, beyond Rembrandt, aromatic coffee shops, and tulips from Amsterdam.' 🍀

Couperus-wandeling

In *De Gelderlander* van 4 augustus schrijft Marije Mens over haar ervaringen als deelnemer van één van de Couperus-wandelingen. Onder de wandelaars trof zij Maarten Klein, een geboren Hagenaar, die de tocht niet voor de eerste keer ondernam.

Het huis Surinamestraat nr.20 te Den Haag, waar Couperus Eline Vere schreef. Foto uit: De wereld van Louis Couperus

Maar het blijft toch een hele ervaring: 'Dat is toch geweldig, om te zien hoe Couperus leefde, waar zijn werk is ontstaan. En alles is er nog, je hoeft alleen de auto's weg te denken en je kunt je precies voorstellen hoe het hier geweest moet zijn.' En op de vraag naar de zin van zo'n wandeling: 'Vaak is het belangrijk om wat van de achtergronden van de schrijver te kennen om zijn boeken echt te begrijpen. Daarom is zo'n wandeling nuttig.' Daar kan het Genootschap zich uiteraard geheel in vinden. Voor inlichtingen en aanmelding kunt u zich nog altijd wenden tot Pieter Verhaar (071 - 512 22 37).

Literaire genootschappen in de Koninklijke Bibliotheek

Op vrijdag 6 oktober j.l. verzamelden vertegenwoordigers van literaire genootschappen uit Nederland en Vlaanderen zich in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Doel van de bijeenkomst: elkaar ontmoeten en kennis nemen van elkaars activiteiten. De genootschappendag werd ook druk bezocht door literair geïnteresseerden uit den lande en door journalisten van plaatselijke en landelijke dagbladen. *De Haagsche Courant* bij monde van Jan-Hendrik Bakker had weinig te melden over het genootschap van de beroemdste schrijvende zoon van de ooievaarstad, in tegenstelling tot Martijn Meijer, die zijn bijdrage in de *NRC* van maandag 9 oktober opent met de kop 'Het moderne genootschap heeft zijn eigen website'. Meijer betoogt in zijn artikel: 'Een literair genootschap bestaat uit mensen die door het werk van één schrijver begeesterd zijn, met de onbeheersbare behoefte hiervan te getuigen op bijeenkomsten, in een blaadje of op inter-

net. Want of het nu Louis Couperus of Boudewijn Büch betreft, het moderne literaire genootschap heeft een eigen website.' Het *Reformatorisch Dagblad* besteedde onder de kop 'Haagse idolen en idealen' uitgebreid aandacht aan de aanwezigheid van het Louis Couperus Genootschap op de literaire genootschappendag. C.A. de Niet schrijft naar aanleiding van een gesprek met de penningmeester van het Genootschap, Han Peek: 'Niet alleen de inhoud van vooral de Haagse en de klassieke romans van Couperus boeit hem; zijn aandacht gaat evenzeer uit naar de banden waarin de 50 titels van deze auteur verschenen. Inmiddels bezit Peek dat oeuvre in 500 banden. Met gepaste trots spreekt hij daarover aan de presentatietafel, maar ook over het nieuwsbulletin van het genootschap dat sinds kort als tijdschrift onder de naam *Arabesken* verschijnt.'

Ellen Vogel neemt afscheid van het toneel

'Ik ben de laatste der Mohikanen', verzuchtte de actrice Ellen Vogel naar aanleiding van haar aanstaand vertrek van het toneel. In het *Rotterdams Dagblad* van 22 augustus jongstleden blikte de 78-jarige Vogel terug op een rijke carrière. Ellen Vogel, zuster van de legendarische voordrachtskunstenaar Albert Vogel, debuteerde in 1945 bij Cor Hermus in gezelschap van acteurs als Ko van Dijk, Elisabeth Andersen en Mary Dresselhuys. Ze speelde zowel in films als in het theater en beheerste vele genres, maar veel landgenoten kennen haar vooral door de rol van Constance van der Welcke uit de televisiebewerking van *De boeken der kleine zielen* van Louis Couperus. Ellen Vogel neemt afscheid met de toneelvoorstelling *Verzameld werk* van Donald Margulies, waarin zij in de komende maanden in diverse theaters in ons land te zien zal zijn.

Couperus op de Frankfurter Buchmesse

Victor Schiferli van het dagblad *Trouw* berichtte op 18 oktober dat buitenlandse uitgevers nog steeds in toenemende mate geïnteresseerd zijn in het werk van Nederlandse schrijvers. Niet alleen eigentijdse auteurs scoren goed op de buitenlandse markt, ook oudere schrijvers, zoals Maria Dermoût en Louis Couperus trekken de belangstelling van de buitenlandse uitgevers.

Couperus inspireert eigentijds toneel

Toneelgroep MAP trad afgelopen maanden voor het voetlicht met *Van oude mensen en dingen die gaan komen*, een toneelstuk dat een rechtstreekse verwijzing lijkt te zijn naar de klassieke roman van Louis Couperus. Waar Couperus zijn oude mensen vol pessimisme en weemoed liet omkijken naar de dingen die voorbij gegaan zijn, hebben de drie krasse knarren in het stuk wel iets anders aan het hoofd; zij zijn nog volop in de weer met dromen over

de toekomst en plannen voor de tijd die nog komen gaat. De recensent van het *Rotterdams Dagblad* van 23 september heeft niet veel goede woorden voor het project van regisseur Dave Schwab:

‘Helaas komt dit in wezen intrigerende materiaal nauwelijks uit de verf door een wel erg gebrekkige gespreksopbouw. Een onhandige montage met flauwe stijlmiddelen [...] helpen de essentie, de levenslust van deze drie personen, verder om zeep.’

(Het is onbekend of het toneelstuk nog te zien is na verschijnen van *Arabesken*) ♣

Korte Arabesken

Tentoonstelling Oscar Wilde and the Aesthetic Interior

Het is honderd jaar geleden, dat de schrijver Oscar Wilde overleed. Wilde was niet alleen romancier, hij had ook een grote invloed op de zogenaamde Aesthetic Movement, een kleine kring van kunstenaars en schrijvers die zich keerden tegen de sentimentaliteit en de historicismen van de Victoriaanse kunst. Wilde publiceerde in 1878 een zeer invloedrijk pamflet, getiteld *The House Beautiful*. De kritiek van de groep richtte zich met name op het Engelse interieur aan het einde van de negentiende eeuw. In het Geffrye Museum, een voormalige armenhuis in Londen, valt de komende maanden een tentoonstelling te bezichtigen, waarin de nadruk wordt gevestigd op esthetisch meubilair dat zich kenmerkt door een eenvoudige belijning met vooral Japanse invloeden. ‘The House Beautiful, Oscar Wilde and the Aesthetic Interior’ is t/m 21 januari 2001 te bezichtigen in Geffrye Museum, Kingsland Road, Londen. Openingstijden: di t/m za van 10.00 - 17.00 uur zon- en feestdagen van 12.00 - 17.00 uur. Van de tentoonstelling is een prachtige catalogus verkrijgbaar: Charlotte Gere, *the House Beautiful, Oscar Wilde and the Aesthetic Interior*. Uitgave: Lund Humphries i.s.m. Geffrye Museum, ISBN 0 85 331818 2, Prijs: f 110,-. Voor meer informatie: (0044) - (0)207 729 56 47. ♣

Tentoonstelling Camille Claudel

De Franse beeldhouwster Camille Claudel (1864-1943) is bij velen vooral bekend door de biografie die over haar geschreven werd, de verfilming daarvan en haar relatie met haar leermeester August Rodin. Het Singer Museum in Laren biedt volgend jaar het Nederlandse publiek een unieke gelegenheid om het werk van Claudel op zijn eigen waarde te schatten. Haar werk is vrijwel nooit te zien, behalve tijdens speciale tentoonstellingen, omdat veel stukken zich in Frans particulier bezit bevinden. Deze bijzondere expositie zal worden georganiseerd in samenwerking met de familie van de kunstenaar en enige musea in Frankrijk en België. Behalve een aantal sculpturen, waaronder vele in brons, worden er ook enkele tekeningen en olieverfschetsen getoond.

De tentoonstelling in het Singer Museum loopt van 21 januari tot en met 22 april 2001. Adres: Oude Drift 1, 1251 BS Laren. Openingstijden: dinsdag tot en met zaterdag: 11.00 - 17.00 uur. Op zon- en feestdagen: 12.00 - 17.00 uur. Voor meer informatie: museum@singerlaren.nl of (035) - 531 56 56. ♣

L'homme penché
door Camille Claudel.
Particuliere collectie

Lezingen in De Vereeniging

Op de autoloze zondagmiddag van 24 september organiseerde het Louis Couperus Genootschap een tweetal lezingen in de onlangs schitterend gerestaureerde Kleine Zaal van De Vereeniging in Nijmegen. De ambiance was vooral zo bijzonder, omdat Couperus zelf in 1916 in deze zaal uit eigen werk heeft voorgedragen. In de Jugendstil-ruimte, met aan de muur fresco's, geïnspireerd op het werk van Ludwig van Beethoven, moet Couperus zich als een vis in het water hebben gevoeld.

Deze middag traden Piet Kralt en Maarten Klein in de voetsporen van de auteur en hielden een lezing over Couperus als feuilletonist. Kralt liet zijn gedachten gaan over de stukken die Couperus schreef over de stad Florence. Ook in deze beschouwingen, zo betoogde Kralt, kan men de verschillende tegenstellingen terugvinden die in de rest van het oeuvre van Couperus een rol spelen, waarbij onder meer ziekte staat tegenover gezondheid en het matige tegenover het onmatige. Kralt illustreerde zijn lezing met een aantal dia's van voornamelijk Florentijnse kunstwerken.

In de pauze ontstond enige paniek, omdat de uitgeschreven versie van de lezing van Maarten Klein spoorloos verdwenen was. Een rondgang langs de bezoekers van de lezing leerde dat de heer Jan Bennink zich over het verhaal had ontfermd. Nadat Klein zijn verhaal uit het plastic tasje van Bennink had gevist, konden de bezoekers in het tweede deel van deze middag genieten van wederom een boeiende voordracht. Maarten Klein hield een aantal feuilletons tegen het licht van Couperus' filosofische opvattingen. Het probleem hierbij is dat Couperus zich vaak van een ironische toon bedient, zodat het erg moeilijk valt uit te maken wanneer hij de waarheid spreekt. Ook Klein onderkende de grote tegenstellingen die in de opvattingen van Couperus een rol spelen: aan de ene kant voelde hij het Noodlot als een verschrikkelijke, onbegrepen straf en aan de andere kant als relativerende troost. Klein sprak in dit ver-

band over Dionysos en Apollo, werkelijkheid en illusie, die principieel onverenigbaar zijn.

De lezingen werden gelaardeerd met citaten uit verschillende feuilletons, die werden voorgedragen door Hans Kreuzen, bestuurslid van het Louis Couperus Genootschap. Als toegift las Kreuzen het hilarische verhaal *Arnaldo en Candido* (uit de bundel *De zwaluwen neêr gestreken*).

Maarten Klein

Piet Kralt (met links zittend Hans Kreuzen)
Foto's: Peter Hoffman

Tevens maakte Maarten Klein van de gelegenheid gebruik om op deze middag zijn nieuwe boek *Noodlot en Wederkeer* aan het publiek te presenteren. ☺

Twee keer Emants op toneel

Ze zullen wel even geschrokken zijn, toen ze hoorde van elkaars plannen. Allebei, zonder dat ze het van elkaar wisten, schreven ze een toneelstuk dat gebaseerd is op de roman *Een nagelaten bekentenis* (1894) van Marcellus Emants. De ene, Ger Thijs, begeeft zich hier op vertrouwd terrein; reeds eerder waagde hij zich aan een toneelbewerking van Couperus' *De boeken der kleine zielen* en regisseerde hij Ottens toneeladaptatie van *Van oude mensen...* De ander, actrice Yvonne van den Hurk, bij het grote publiek vooral bekend van de televisieserie *Pleidooi*, debuteert met dit stuk als toneelschrijfster. Beiden treden ook als acteur op in hun eigen stuk. Gelukkig voor hen, bleek hun aanpak zo van elkaar te verschillen dat ze niet voor elkaars voeten hoefden te lopen. Ger Thijs bleef het meest trouw aan de roman: hij voert zichzelf, als enige acteur in het stuk, op als Willem Termeer, die in een monoloog verhaalt van de moord op zijn vrouw en zijn zwartgallige kijk op zichzelf en de wereld. Yvonne van den Hurk paste een opmerkelijke kunstgreep toe: het perspectief ligt niet bij de hoofdpersoon van de roman, maar bij zijn twee dienstmeisjes (gespeeld door Van den Hurk en Nelleke Zitman) die de fatale gebeurtenis reconstitueren, commentariëren en uiteindelijk tot deelgenoot worden gemaakt van het drama. *Moord, een bekentenis*, zoals het stuk van Van den Hurk heet, ging op 30 september in de Toneelschuur te Haarlem in première en zal nog tot halverwege januari te zien zijn in verschillende theaters in Nederland. Voor meer informatie: www.tbos.nl of 020 - 421 14 41.

Een nagelaten bekentenis van en met Ger Thijs, dat op 4 november in Theater aan het Spui te Den Haag zijn première beleefde, is nog tot eind december op diverse locaties in Nederland te zien. Informatie op www.hnt.nl of 070 - 318 14 44. ♪

Heliogabalus Imperator

Het leven van de Romeinse keizer Heliogabalus heeft meer kunstenaars geïnspireerd dan de romanschrijver Couperus en de schilder Alma-Tadema. In 1971-1972 schreef de Duitse componist Hans Werner Henze (1926) het orkeststuk *Heliogabalus Imperator*, waarin hij de orgastische uitpattingen van de jonge keizer in kleurrijke

muziek probeerde te vatten. Naar aanleiding van de uitvoering van dit stuk door het Radio Filharmonisch Orkest onder leiding van Oliver Knussen op 16 september, schreef Ernst Vermeulen in de *NRC*:

'Meteen al aan het begin toont Henze zijn gevoel voor dubbele bodems: zo wordt het dik aangezette drollige koper geïroniseerd in de glibberig weemoedige glissandi van de strijkers. Meer grotesk dan geestig, meer gek dan werkelijk grappig, zij het geen moment echt grof, bovendien niet zelden elegant en vol kleuraffinement weet Henze voortdurend te boeien.'

Dit concert was op 20 september op Radio 4 te beluisteren. Voor zover bekend bestaat er (nog) geen CD-opname van het stuk. ♪

Louis Couperus (1998), uit de serie *Mijn helden* door Peter Donkersloot

Couperus als paintprint

De Amsterdamse kunstenaar Peter Donkersloot schilderde een serie portretten van 'zijn helden'. Daartoe behoren onder meer Gerard Reve en de Rolling Stones, maar ook Louis Couperus. Het doek, geschilderd in 1998, is geïnspireerd op het bekende fotoportret van Couperus uit 1917.

Het schilderij bevindt zich nu in particulier bezit, maar wordt ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Couperus inspireert... beeldend kunstenaars' in bruikleen gegeven aan het Louis Couperus Museum.

Donkersloot werkt met een speciale techniek. Voor een olieverf-effect worden er transparante lagen acrylverf over elkaar aangebracht, hetgeen bovendien het perspectief en het spel met licht versterkt. Dankzij de zogenaamde paintprint is het mogelijke een soort replica te maken: een digitale vertaling van het originele schilderij wordt via computers gestuurd naar een printer met schilderslinnen. Na verschillende tests bepaalt de schilder het resultaat qua kleur, contrast en formaat. Het werk wordt opgespannen, van vernis voorzien en krijgt de handtekening van Peter Donkersloot.

Ter gelegenheid van de tentoonstelling wordt een beperkte serie paintprints vervaardigd in een oplage van 25 stuks. De paintprints (filderat 60 x 50 cm) worden voor de duur van de tentoonstelling verkocht voor de speciale prijs van f 500,-.

Voor meer informatie kunt u tercht bij Gallery Donkersloot, P.C. Hoofstraat 127, 1071 BS Amsterdam. Telefoon: 020 - 572 27 22 (Lester Seeman). ☺

Couperus Genootschap on line!

Op 22 oktober j.l. kreeg het Louis Couperus Genootschap zijn eigen plekje in cyberspace in de vorm van een internetsite. Behalve veel informatie over het werk en leven van Louis Couperus, zult u op deze site informatie aantreffen over verschillende activiteiten van het Genootschap, het laatste nieuws over Couperus en wat daarmee samenhangt, en natuurlijk relevante links naar andere pagina's op het net. Ook zal men zich on line kunnen aanmelden als donateur. De redactie van de site heeft uitdrukkelijk gekozen voor een groeimodel. Dat betekent dat de site in het begin een bescheiden opzet zal hebben, om vervolgens langzamerhand te worden uitgebouwd tot hét Couperus-forum op internet. Daarbij valt op termijn te denken aan onder meer een doorzoekbare database met titels van secundaire literatuur over Couperus, een nieuwsbrief per e-mail, service voor scholieren en docenten (in de vorm van bijvoorbeeld uittreksels, lespakketten, lees- en scriptiesuggesties) en het on line beschikbaar maken van artikelen uit oude nummers van *Arabesken*. Natuurlijk houdt de redactie van de site, die bestaat uit Peter Hoffman en Han Peek, zich graag aanbevolen voor ideeën en suggesties. Zet www.louiscouperus.nl alvast in uw 'Bookmarks'! ☺

Josée Ruiter is Louis Couperus

Haegscher' kan bijna niet. Aan het Lange Voorhout, tussen Hotel des Indes, waar Constance van de Welcke uit De boeken der kleine zielen ooit verbleef, en het Couperus-standbeeld van Kees Verkade ligt Pulchri Studio. Daar, op één van die late augustus-dagen, als het weer aarzelt tussen zomers en herfstig, ontmoet ik de actrice Josée Ruiter. We praten over haar nieuwe project, de solo-voorstelling 'Louis Couperus, een grote ziel'.

Door Hans Kreuzen

'Hoewel de première in november plaatsvindt en de voorstellingen in het Haagse Theater Branoul pas op 4 januari 2001 van start gaan, zit Josée Ruiter nog midden in de voorbereidingen van 'Louis Couperus, een grote ziel', haar nieuwe project na 'Wilhelmina, zonder franje'. Waarom ditmaal Couperus? Josée Ruiter hoeft niet lang na te denken: 'Zoals vijf jaar geleden het leven van Koningin Wilhelmina zich al lezende aan mij openbaarde, verslind ik nu alles over het leven en werk van deze legendarische én grootste romancier. Ook ditmaal ontstond de fascinatie langzaam maar onvermijdelijk.'

Ruiter schrijft niet alleen de tekst voor de voorstelling, maar zorgt ook voor de kleding, de rekwisieten en het decor, de belichting, de achtergrond- en entre-actemuziek en, belangrijk aan het begin van het theaterseizoen, voor de publiciteit.

Waar gaat 'Louis Couperus, een grote ziel' over? Josée Ruiter: 'Over inhoud en vorm kan ik kort zijn: het is geen nostalgische terugblik, maar een actuele confrontatie tussen de overleden schrijver en zijn actrice.'

In het stuk wordt de schrijver, die inmiddels in de hemel verblijft, door een actrice uitgenodigd tot een kort verblijf op aarde. Wie zich afvraagt hoe men contact legt met het Hiernamaals: gewoon via e-mail. Voor hemelbewoners spelen tijd en plaats natuurlijk geen rol. Vondel wist dat al. Zo hernieuwt de schrijver het contact met zijn vrouw Elisabeth, bezoekt hij nicht Minta in een psychiatrische inrichting, ontmoet hij zijn vader, zichzelf als negenjarige en zijn baboe in Indië, Jonkheer Ram en tenslotte de actrice Josée Ruiter, die dan even zichzelf speelt (?). Wie echter razendsnelle verkleedpartijen verwacht, komt bedrogen uit. Josée Ruiter moet het in haar vele rollen hebben van de suggestie en een enkel rekwisiet. Dat zij in staat is om

De actrice Josée Ruiter speelt Louis Couperus.

binnen één voorstelling verschillende karakters uit te beelden, bewees zij al eerder in 'Wilhelmina zonder franje'.

Josée Ruiter kende het werk van Couperus al geruime tijd: 'Ik heb in het verleden al eerder personages uit het werk van Couperus op het toneel gezet, bijvoorbeeld in de rol van Othillie in de t.v.-bewerking van *Van oude mensen, de dingen, die voorbijgaan...* en Bertha in *Kleine Zielen*, de twee avonden vullende voorstelling van het Nationale Toneel.'

Natuurlijk is 'Louis Couperus, een grote ziel' geen literair-historische analyse van het fenomeen Couperus, maar een persoonlijke benadering en ontmoeting met de mens Couperus, waarbij de actrice ook zichzelf laat kennen. Josée Ruiter beaamt: 'Het is een hommage, ook al broemt Couperus zelf aan het slot: "Hommage? Dat woord ken ik niet".'

De voorstelling is 26 maal te zien vanaf 4 januari tot eind februari 2001 in Literair Theater Branoul, Maliestraat 12 in Den Haag. U kunt 24 uur per dag reserveren op nummer: (070) 365 72 85. Vanaf november 2001 is de voorstelling te zien in de kleine theaters in Nederland of bij u aan huis.

TER ERE VAN DE HONDERDSTE STERFDAG VAN EEN DANDY

Het leven van Oscar Wilde opnieuw op de planken

Oscar Wilde en Louis Couperus hebben elkaar waarschijnlijk nooit in levende lijve mogen aanschouwen, zoals valt te lezen in het boekje *Oscar Wilde in Nederland, geschreven door Johan Polak*. Wel hebben beide auteurs veel overeenkomsten: de tijd waarin zij leefden: het fin de siècle, het dandyisme en een omvangrijk en gewaardeerd oeuvre. Reden genoeg voor de redactie van *Arabesken* om aandacht te besteden aan de honderdste sterfdag van de omstreden Ierse auteur.

Door Menno Voskuil

Op 16 oktober 1854 werd Oscar Fingal O'Flahertie Willis Wilde geboren te Dublin, als zoon van een vermaard chirurg en een in kleine kring bekende dichteres. Tijdens zijn studie aan de universiteit van Oxford ontpopte de jonge Wilde zich tot een van de drijvende krachten achter de 'Aesthetic movement'. Met zijn scherpe conversatie en meesterlijke paradoxen werd hij al snel het middelpunt van deze beweging rond de cultus der schoonheid.

De uitgangspunten van deze beweging zouden Wilde's verdere leven en werk blijven beïnvloeden. Het l'art pour l'art-principe, de overgecultiveerde levenshouding en de barokke gekunsteldheid zijn allen terug te vinden in zijn enige roman *The picture of Dorian Gray* uit 1891, waarvan het voorwoord de beroemde zin 'All art is quite useless' bevat, een bondige samenvatting van Wilde's kunstopvatting.

Na zijn studie te hebben afgerond trouwde hij met Constance Lloyd en vertrok naar Londen, waar hij werd opgenomen in het aristocratische society-leven. In 1888 publiceerde hij zijn eerste boek, *The happy prince*, een sprookjesboek voor kinderen, maar drie jaar later brak Wilde pas echt door met *The picture of Dorian Gray*. Hierna legde hij zich toe op het schrijven van toneelteksten, die hem op het hoogtepunt van zijn roem brachten.

De ommekeer in Wilde's carrière werd ingezet door het verbod op de opvoering van *Salomé*, zijn bewerking van het bijbelverhaal, over de onthoofding met Johannes de Doper, uit 1894. De godslasterlijke strekking van het stuk vormde reden genoeg voor de Britse overheid om iedere voorstelling van het toneelstuk in Engeland te verbieden.

Een jaar later vond het voor Wilde desastreuze proces wegens smaad plaats, dat hij had aangespannen tegen de markies van Queensberry, de vader van lord Alfred Douglas, de jonge vriend van Oscar Wilde. Ook tijdens dit proces beschuldigde de markies Wilde openlijk van homoseksualiteit, een beschuldiging die Wilde niet kon weerleggen. De aanklager won en het leverde Wilde een gevangenisstraf met 'hard labour' van twee jaar op, de nekslag voor zijn carrière.

Tijdens zijn verblijf in de gevangenis schreef Oscar Wilde het befaamde *Ballad of Reading goal*, dat na zijn vrijlating werd gepubliceerd. Wilde zelf was toen al naar Frankrijk vertrokken, waar hij, vergeten door al zijn vroegere vrienden, stierf op 30 november 1900 in Parijs.

Honderd jaar na zijn sterfdag is Oscar Wilde allerminst vergeten, zoals blijkt uit de vele activiteiten rondom zijn persoon of werk. Zo is in september op het Nederlands Film Festival te Utrecht de film *Two loves* in première gegaan, een portret van Wilde's minnaar Alfred Douglas. In deze film, gemaakt door Jacqueline van Vugt, Carmen Cobos en Kees Ryninks wordt de relatie met Wilde vanuit het perspectief van Douglas belicht.

Literair Theater Branoul organiseerde in de maanden oktober en november een lezingencyclus omtrent de 'hogepriester der decadenten', zoals een van zijn bijnamen luidt. De lezingen handelden onder meer over 'Wilde en de schone kunst van het liegen' en de verfilmingen van het werk en het leven van de auteur.

Na het verschijnen van dit nummer van *Arabesken* kan nog de laatste lezing uit de cyclus worden bezocht. Prof. dr. H.T.M. van Vliet geeft hierin zijn visie op de invloed die Wilde heeft gehad op de Nederlandse literatuur uit zijn tijd. Aan bod komen onder andere Louis Couperus, Lodewijk van Deyszel en P. C. Boutens.

Ook Theatergroep de Kern besteedt aandacht aan Oscar Wilde met de voorstelling *Victoria goes Wilde, a 'Queen's Drama'*. In dit toneelstuk figureert Wilde als raadgever van koningin Victoria, die treurt om haar overleden echtgenoot. De vorstin nodigt de grote schrijver uit op Windsor Castle en hier is de toeschouwer getuige van een reeks ontmoetingen tussen deze twee markante persoonlijkheden. Het kan niet anders of deze twee tegenpolen zullen struikelen over elkaars sympathie... ' ♪

Lezing prof. dr. H.T.M.van Vliet: woensdag 29 november 20:30 Theater Branoul Den Haag.
Kosten f 14,- / f 11,- (uitpas, cjp, vrienden Branoul).

Theatergroep de Kern, *Victoria goes Wilde, a 'Queen's Drama'*. Onder andere te zien in:

Speeldata December 2000

Vrijdag	1	Theater De Kattendans	Bergeyk	0497 - 575 620
Woensdag	6	Goudse Schouwburg	Gouda	0182 - 513 750
Donderdag	7	Theater Bommersheuf	Zevenaar	0316 - 524 477
Vrijdag	8	Schouwburg Het Park	Hoorn	0229 - 212 529
Woensdag	13	Hanzehof	Zutphen	0575 - 512 013
Donderdag	14	Stadsschouwburg Odeon	Zwolle	038 - 421 85 00
Vrijdag	15	Munttheater Weert	Weert	0495 - 540 322
Zaterdag	17	De Kloostertuin	Woerden	020 - 612 93 36
Vrijdag	22	Theater de Vest	Alkmaar	072 - 512 73 44

WELEDA

In harmonie met mens en natuur

Colofon

- Arabesken** Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Achtste jaargang, nummer 16, november 2000
- Uitgever** Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag
- Redactie** Karin de Graaff (eindredactie)
Peter Hoffman
Menno Voskuil
- Medewerker** Hans Kreuzen
- Vormgeving** Pim Oxener, Boskoop
- Drukker** Macula, Boskoop
- Abonnementen** Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen Arabesken gratis. Minimale donatie per jaar f44,50. Losse nummers: f 12,50, te bestellen bij de uitgever door overmaking van het bedrag en vermelding van het gewenste nummer op giro 600367 van het Louis Couperus Genootschap te Den Haag.
- Artikelen** Bijdragen voor *Arabesken* kunnen in tweevoud en op diskette (liefst als Worddocument) worden toegestuurd naar de redactie, postbus 11637, 2502 AP Den Haag of via e-mail: grapes@grapes.myweb.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden.

Tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld berust de verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze uitgave bij het bestuur van de Stichting Louis Couperus Genootschap. Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door:

connexION **Triodos Bank**

ISSN 1567-8067

Arabesken

Postbus 11637
2502 AP Den Haag